

XVIII. Yüzyıl'da Karşılaştırmalı Strateji: Osmanlı İmparatorluğu Merkezli Bir Tetkik

Arda Can ÇELİK*

Geliş tarihi: 15/12/2022

Kabul tarihi: 27/04/2023

Atf: Çelik, A., "XVIII. Yüzyıl'da Karşılaştırmalı Strateji: Osmanlı İmparatorluğu Merkezli Bir Tetkik", Ortadoğu Etütleri, 14-4 (2022): 285-314

DOI: 10.47932/ortetut.1219615

Öz: Bu çalışma, Vestfalya düzeninden Napolyon Savaşlarına kadar geçen sürede uluslararası ilişkilerde güç mücadelesinin nasıl şekillendiğini, Osmanlı İmparatorluğu özelinde ortaya koyar. Dönemin diğer aktörlerinin hedeflerini kapsayacak şekilde karşılaştırmalı olarak ele alınan siyaset geliştirme mücadelesi uluslararası antlaşmalara sıkça atıfta bulunacaktır. Söz konusu rekabet yalnızca XIX. yüzyılın temellerini atmamış aynı zamanda XX. yüzyılda ortaya çıkan küresel güç dengesinin de belirleyici unsurlarından biri olmuştur. Siyaset literatürü için eşsiz bir kaynak olan XVIII. yüzyıl olayları, sonuçları itibarıyla günümüz dünyasını şekillendiren sürecin ilk aşamasını oluşturur. Bu dönemde etkin şekilde sahada gözlemlenen güç dengesi, ittifak kültürü, faydacılık, realpolitik gibi birçok kavram günümüze referans olarak kalmıştır. Karşılaştırmalı durum incelemesi şeklinde ele alınan bu makale, kronolojik olarak hareket edecek ve Karlofça Antlaşması'nı meydana getiren süreçten yola çıkarak Avrupa krizlerini ele alacaktır.

Anahtar Kelimeler: XVIII. Yüzyıl, Siyaset, Realpolitik, Osmanlı İmparatorluğu, Koalisyon.

* Arda Can Çelik: Doktora Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi-TR, arda6734@hotmail.com ORCID: 0000-0003-3325-7112

Comparative Strategy in the Eighteenth Century: A Tactic Examining the Dynamics Between the Ottoman Empire and European Powers

Arda Can ÇELİK*

Received: 15/12/2022

Accepted: 27/04/2023

Citation: Çelik, A., “Comparative Strategy in the Eighteenth Century: A Tactic Examining the Dynamics Between the Ottoman Empire and European Powers”, Middle Eastern Studies, 14-4 (2022): 285-314

DOI: 10.47932/ortetut.1219615

Abstract: The Syrian crisis emerged as a result of the popular uprising against the Assad regime in 2011. After the crisis, many international relations have been reshaped. The most important of these relations are those is the relations between Iran and Russia. In this article, the Syrian crisis will be examined in terms of the shaping of relations between Russia and Iran and how other regional powers, such as Turkiyeey and Israel, affected by the Syrian crisis, affect the alliance between of Russia and Iran.

The relations between Iran and Russia, which were reshaped after the Syrian crisis, are within the framework of common goals and are developing. The changing dynamics in the region after the crisis wereas also reflected in the Iran-Russia relations. Although it is reported that activities are carried out to maintain the stability in the region, the two countries act in line with their interests. Relevant interests lie in on the basis of blocking the presence of the United States, an important power in the region. In addition to this presence, Russia’s policy of landing on warm seas is included in the framework of Syria and the current crisis. Iran, on the other hand, aims to be the main element in the Middle East and to eliminate the forces that threaten its existence in the region. In line with the goals of the two countries, activity and reflections occur in the Middle East region. The presence of powerful countries such as Turkiyeey in the region carries the relations between the two principles into different dimensions. At this point, attitudes and behaviors may also show differences over the Syrian crisis.

Keywords: Russiara, Iran, Israel, the USA, Turkiyeey, the Syrian Crisis, and Arab Spring.

* Arda Can Çelik: PHD Student, Akdeniz University-TR, arda6734@hotmail.com ORCID: 0000-0003-3325-7112

استراتيجية مقارنة في القرن الثامن عشر: دراسة لإختبار الديناميات بين الإمبراطورية العثمانية والقوى الأوروبية

كيش شت ناج اضراً*

تاريخ الاستلام: 2022/12/15 تاريخ القبول: 2023/04/27

اقتباس: تشليك، أ.، "استراتيجية مقارنة في القرن الثامن عشر: دراسة لإختبار الديناميات بين الإمبراطورية العثمانية والقوى الأوروبية"، دراسات الشرق الأوسط، 41-4 (2022): 285-314

معرف الغرض الرقمي: 10.47932/ortetut.1219615

الملخص

بدأت الأزمة السورية نتيجة الانتفاضة الشعبية التي قامت ضد نظام الأسد عام 2011. وفي فترة ما بعد الأزمة، تم إعادة تشكيل العديد من العلاقات الدولية. ومن أهم هذه العلاقات، هي العلاقات بين إيران وروسيا. تبحث هذه الدراسة في كيفية تأثير الأزمة السورية على إعادة تشكيل العلاقات الروسية الإيرانية، وكيف أثرت القوى الإقليمية الأخرى التي تأثرت بالأزمة السورية مثل تركيا وإسرائيل، على التحالف الروسي الإيراني.

يلتقي البلدان في إطار الأهداف المشتركة ويعملان على تطوير علاقاتهما. وانعكست الديناميات المتغيرة في المنطقة بعد الأزمة السورية أيضا على العلاقات الإيرانية الروسية. وعلى الرغم من تصريحات البلدين بأنهما يقومان بأنشطة من أجل الحفاظ على الاستقرار في المنطقة، إلا أن البلدين يعملان بما يتماشى مع مصالحهما المشتركة. هذه المصالح الثنائية تمنع وجود القوة الكبيرة أي الولايات المتحدة الأمريكية في المنطقة. بالإضافة إلى ذلك فإن روسيا تتواجد في سوريا بسبب سياساتها التي تنتهجها فيما يتعلق بالاقتراب من البحار الساخنة. أما إيران، فهي تهدف إلى أن تكون عنصرا رئيسيا في الشرق الأوسط والقضاء على القوى التي تهدد وجودها في المنطقة. وما يجري من أنشطة وانعكاسات في منطقة الشرق الأوسط يحدث في إطار يتماشى مع أهداف البلدين. لقد أثر وجود فاعلين إقليميين رئيسيين آخرين في سوريا على العلاقات الروسية الإيرانية. ووجود دول قوية مثل تركيا وإسرائيل يحمل العلاقات بين البلدين إلى أبعاد مختلفة. وفي هذه النقطة، قد تظهر المواقف والسلوكيات أيضا اختلافات فيما يتعلق بالأزمة السورية.

الكلمات المفتاحية: روسيا، إيران، إسرائيل، الولايات المتحدة الأمريكية، تركيا، الأزمة السورية، الربيع العربي

* أرضا جان تشليك: طالب دكتوراه، جامعة البحر الأبيض المتوسط-تركيا، arda6734@hotmail.com
رقم أوركيد: 0000-0003-3325-7112

Giriş

XV. yüzyılda imparatorluğun sınırlarını konsolide ettiği, XVI. yüzyılda ise gücünün zirvesine ulaştığı Devlet-i Aliyye, Paul Kennedy'nin de belirttiği gibi genişleme noktasının sınırlarını yaşamıştı. XVII. yüzyıl ise politik ve ekonomik durgunluğun görüldüğü bir dönemdir ancak bu atalet geniş bir zaman diliminde yavaş bir şekilde meydana gelmiştir. Bu yüzyılın ikinci yarısı, imparatorluğun başarısızlıklarının yanı sıra Girit'in elde edilmesi, Ukrayna ve Podolya'da fetihler gibi önemli başarılarla da tanıklık etmiştir. Bu dönemde, Avrupa genelinde politik istikrarsızlık, bir krize dönüşerek 30 Yıl Savaşları olarak bilinen genel bir çatışma ortamının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Farklı politik aktörlerin ad hoc ittifakları ve sürekli değişen koalisyonlar ancak değişmeyen güç dengesi çabaları bu dönemin belirleyici yapı taşıdır. Bu dönemde Katolik güçlerin kendi içinde bir ittifaka gidemediği görülmüştür. Fransa ve Avusturya'nın ayrı ittifaklarına karşılık, Fransa, Osmanlı İmparatorluğu ve Protestan devletlerle iyi ilişkiler kurarak Avusturya ve İspanya'nın oluşturduğu kuşatma girişimlerini bertaraf etmeye çalışmıştır. Akdeniz'de Venedik bir ticaret devleti olmasının yanı sıra silahlı bir güç olarak da hareket ederek, İspanya ile birlikte Osmanlı'ya karşı dönemsel tehditler oluşturabiliyordu. Kuzeyde ise Rus Çarlığı; Danimarka, Lehistan ve İsveç gibi krallıklara karşı yeni bir tehdit olarak ortaya çıkmıştır. İlerleyen dönemde Rusya'nın Eflak, Boğdan ve hatta Kırım üzerinde baskı unsuru olarak faaliyete geçeceği görülecektir.

I. Karlowitz'e Giden Yol ve XVIII. Yüzyılın Başında Umumi Vaziyet

Osmanlı İmparatorluğu özelinde XVIII. yüzyıl başına kadar gelişen olaylar yumağı Viyana Kuşatması ile ortaya çıkmaktadır. Orta Macaristan'daki beylerden Tökeli İmre'nin Avusturya hâkimiyetini kabul etmek istemeyerek İstanbul'dan himaye talep etmesi ve Vezir-i Azam Kara Mustafa Paşa'nın bu teklife müspet cevap vermesi, kuşatmanın ortaya çıkmasındaki önemli unsurlardan birisi olmuştur. İlaveten daha önce yapılan Saint Gotar muharebesinde istenilen sonuçların alınmaması Mustafa Paşa'nın halet-i ruhiyesi üzerinde derin izler bırakmıştır.¹ Padişah IV. Mehmed'in tüm çekincelerine rağmen Viyana'nın üzerine gidilmesi gerektiği yönündeki bir görüş saraylı kısmında hâsıl olmaya başlamıştır. Kuşatma öncesi Avrupa'da ise Papa XI. Innocent'in bir Katolik ittifakı çabası vesilesiyle Lehistan ve Venedik, Avusturya ile ko-

1 İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi* Cilt 3, Bölüm 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s. 386.

alisyona katılmıştı.² Takip eden süreçte bu ittifaka Rusya da dâhil olmuş ve Devlet-i Aliyye, karşısında dört ülkeyi bulmuştu. İşte bu şartlar altında başlayan Viyana kuşatması sonrasında, Osmanlı İmparatorluğu uluslararası siyasette yaşamsal öneme sahip olan güç dengesi ve ittifak bloku oluşturma politikalarını ihmal ederek dört cephede kendisine karşı meydana gelmiş koalisyonla savaşmak durumunda kalmıştır. 1683'den 1699 yılına kadar devam eden muharebe silsilesi, XVIII. yüzyıl Osmanlı dış politikasının başlangıcı olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, Karlowitz (Karlofça) Antlaşması ile söz konusu sürecin başladığını tespit etmek yerinde olacaktır.

Karlofça Antlaşması, dört cephede devam eden savaşın nihayete ermiş şekli olarak kaleme alınmıştır. Bu antlaşmanın yapılması ve uygun bir muhabakat koşulunun ortaya çıkması için İngiltere ve Hollanda yoğun mesai harcamıştır. Sulh müzakereleri aşamasında dört kuvvet bir blok hâlinde görüşmelere katılarak maksimum baskı ve diplomatik kazanç sağlama yoluna gitmiştir. Avusturya'ya Temeşvar hariç tüm Macaristan, Venediklilere, Korint hariç Mora Yarımadası, Rusya'ya Azak kalesi, Lehistan'a Podolya-Kamaniçe hattı antlaşma itibarıyla bırakılmıştır.³ Balkanların tehlikeye girmesi, Eflak ve Boğdan üzerinde Leh ve Rus baskısının artması, antlaşmanın Osmanlılar için getirdiği yeni bir gerçeklik olarak telakki edilmektedir. Avrupalı güçlerden Fransa, savaşın devam etmesi ve hatta Osmanlı İmparatorluğu'nun başarılı olmasının Avusturya üzerinde baskıyı arttıracaklarını dolayısıyla da kendisini rahatlatacağını öngörmektedir.⁴ Bu pozisyonun tam aksine Hollanda ve İngiltere ise barışın bir an önce sağlanarak Avusturya'nın iki cepheli harp ihtimalinden kurtulması ve Fransa üzerine odaklanması taraftarıydı. Bunun için İngiliz ve Hollandalı sefirler barış hususunda yoğun bir girişimde bulunmuş ve Karlofça Antlaşması'nın imzalanmasına katkı sağlamıştır.⁵ Karlofça Antlaşması'nı takiben ortaya çıkan nizamın XVII. yüzyıldan farklı olduğu ve Osmanlı devlet yönetiminde düşünce değişikliği meydana getirdiği görülmektedir. Ne var ki bu değişiklik uzun ve sancılı şekilde olgunluğa erişecektir. Westfalya düzeninin ortaya koyduğu devrimsel yenilik "Güç Dengesi, Koalisyon Oluşturma, Politika Kombinasyonları" ve bunların gerektirdiği "Güç İlişkilerinin Takibi" ilkelerine ehemmiyet verilmesi olarak ortaya çıkmıştır.⁶ Amcazade Hüseyin Paşa ile başlayan restorasyon faaliyetleri 1701 yılındaki ferman vasıtasıyla askerî alanda değişikliklerin hayata geçirilmesine odaklanmış fakat yapılması

2 Uzunçarşılı ve Karal, *a.g.e.*, s. 389.

3 Uzunçarşılı ve Karal, *a.g.e.*, s. 485.

4 Joseph Von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, çev: Mümün-Çevik, Erol Kılıç, *Üçdal Neşriyat İstanbul*, Cilt 13, 1993, s. 209.

5 Fındıklılı Mehmet Ağa, *Silahtar Tarihi*, Vol. 10, Devlet Matbuası, 1928 c. 2, s. 647.

6 Evan Luard, *The Balance of Power: The System of International Relations, 1648–1815*, Springer, 2016, s.14.

lazım gelen disiplin ve teknik içerikli radikal dönüşüm Ocaklı'nın⁷ devlette büyük bir baskı unsuru olması nedeniyle XIX. yüzyıl gibi geç bir tarihe kalmıştır.⁸ XVIII. yüzyılın hemen başında dört önemli hadise ortaya çıkmıştır. Bunlar; İspanya Veraset Savaşları, Prusya'nın krallık olarak yükselmesi, İsveç ile Rusya arasında 20 yıl sürecek olan Kuzey Harbi ve Lehistan'ın Osmanlı-İsveç-Rusya arasında çatışma yaratacak şekilde istikrarsız vaziyette bulunması olarak değerlendirilebilir.⁹

XVII. yüzyılda güçlü bir Protestan devlet olan İsveç, XVIII. yüzyıla Kuzey Avrupa'daki en önemli aktörlerden birisi olarak girmiş ve çevre aktörleri ile çatışma içinde bulunmuştur. Danimarka'nın, Holstein'daki İsveç nüfusunu kırmak istemesi, Saksonya Elektörü ve Lehistan Kralı II. August'un ise Livonya'yı elde etmek istemesi bu ülkelerle doğal bir hasımlık yarattığı gibi Rusya'nın Baltık Denizi'ne çıkma gayreti İsveç ile bir savaşı kaçınılmaz kılmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken husus ise Lehistan ve daha sonra Prusya'nın da aynı bölgede güçlenme çabalarıdır. İsveç, konumu ve düşmanları itibarıyla ileride görüleceği üzere Osmanlı Devleti için doğal bir müttefik olarak karşımıza çıkacak ve kuzeyde güçlenen ve genişleyen Rusya'ya karşı ortak hareket edilmesi zorunlu bir aktör olarak yüzyıl sonuna kadar ehemmiyetini koruyacaktır.

Diğer bir gelişme ise Lehistan'ın doğusunda Hohenzollern hanedanına ait Brandenburg dukalığının askerî ve diplomatik başarıları dolayısıyla, Prusya Krallığı olarak ortaya çıkmasıdır. 1701 yılında Prusya yöneticisi I. Frederick, Avusturya Alman İmparatoru Leopold'la anlaşarak kendi krallığını tanıtmış ve Avrupa sahnesine yükselen bir aktör olarak adım atmıştır.¹⁰ Bu dönemde Lehistan, kendi iç dinamiklerindeki problemler ve özellikle veraset kanunlarındaki *liberum veto* ilkesi yüzünden süreklilik arz eden bir kral tayini bunalmına şahit olmuş ve yüzyıl sonuna kadar zayıflamaya devam ederek, 1795 yılında siyasi bütünlüğünü yitirmiştir.¹¹ 1700 yılı itibarıyla Rusların, Danimarka-Lehistan-Saksonya ittifakı olarak İsveç'e saldırması, Büyük Kuzey Savaşı'nı başlatmıştır. Paralel olarak İspanya Kralı'nın tahtını hangi aileye

7 Yeniçeri Ocağı, Cebeciler, Sipahiler.

8 Aynı dönemde Kırım Hanlığı'nın geleneksel kazanç kapısı olan akınlara dair yasaklayıcı madde, Lehistan ve Rusya üzerinden elde edilen gelirleri azaltarak Kırım'ın ekonomik gücünü zayıflatmıştır.

9 Akdes Nimet, Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987, s. 255-256.

10 Christopher Clark, *Iron Kingdom: The Rise and Downfall of Prussia 1600-1947*, Harvard University Press 2006, s. 42.

11 Bir kral seçileceği durumda meclis azalarından birinin vetosunun tüm süreci kadük bırakması vesiyeliyle Lehistan diet meclisi sürekli şekilde tıkanmıştır. Bu durum Rusya ve Prusya'nın kral seçim süreçlerine dâhil olmasına ve Leh meclisini baskı altına alarak, ülkenin iç işlerine müdahil olmasına neden olmaktadır.

bırakacağına dair gelişen mücadele, güneyde Fransa-İspanya ittifakına karşı Avusturya, İngiltere ve Hollanda arasında bir güç mücadelesine sahne olmaya başlamıştır. İsveç erken şekilde Danimarka'yı savaş dışı bırakarak Travendahl sulhunu imzalatmış ve ardından Narva'da Rusların üzerine yürümüştür. Orada da başarılı olan İsveç Kralı XII. Karl; Lehistan Kralı ve Saksonya Elektörü II. August'a yönelerek, başarısını devam ettirmiş ve Lehistan tahtından feragat etmesini sağlamıştır.¹²

Osmanlı İmparatorluğu için bu dönem aslında büyük fırsatlar içermektedir. Lakin uzun savaşlardan sonra yapılması gerekli görülen reformlar ve askerî vaziyet, koalisyon yönünde bir pozisyon almayı zorlaştırmaktadır. Ne var ki koalisyonu değerlendirmemek, ileride görüleceği üzere daha büyük sıkıntılara neden olacaktır. Avusturya'nın, Fransa ile olan savaşı açılacak olan doğu cephesinde onu gafil avlayacağı gibi Azak Kalesini henüz kaybetmiş olan ve Kırım, Eflak ve Boğdan'da Rus baskısını hisseden Devlet-i Aliyye için önemli bir ittifak fırsatıdır. Karlofça sonrası doğu cephesini kapatan Avusturya tüm gücüyle Fransa ile savaşırken İsveç Kralı XII. Karl ise Lehistan meselesini hallederek tekrar Rusya'ya yönelmiş ve Ukrayna'ya kadarki seferlerinde başarılı olmuştur. XII. Karl, Ukrayna'ya girişine müteakip, Osmanlı İmparatorluğu'na önemli bir koalisyon önerisinde bulunmuştur. Osmanlı İmparatorluğu bu fırsatı değerlendirmedeği gibi Rusya ile barışı koruma yönünde irade bildirmişti. Ne var ki barış düşünüldüğü gibi uzun sürmeyecektir.¹³

XII. Karl, Rusya ile olan savaşta Kırım Hanı Devlet Giray vasıtasıyla desteklenmesini teklif etmişti. Ne var ki bu talep Padişah III. Ahmed tarafından reddedilmiştir. Rus-İsveç savaşı devam ederken Rusların düşman lojistik hatlarına sürekli saldırıda bulunarak bir ikmal krizi çıkarma gayreti ayrıca önemlidir.¹⁴ İsveç'in kuzey cephesinin son kertede Poltava'da sarılması, lojistik ve gıda sıkıntısına ek olarak Osmanlı İmparatorluğu'ndan istedikleri yardımı alamaması üzerine Poltava'da yenilgi kaçınılmaz olmuş Bender Komutanı ve Özi Valisi Yusuf Paşa'nın şiddetli tavsiyesine rağmen Padişah III. Ahmed ve Veziriazam Çorlulu Ali Paşa belirli bir tutum almamışlardır.

XII. Karl'ın savaş sonu Osmanlı İmparatorluğu'na sığınmasına müteakip onu takip eden Rus kuvvetleri Aksu sınırından içeri 48 at sürümü saati kadar geçmiş ve İsveçlileri takip ederken hem sınır ihlali hem de yerel halkı ta-

12 12. Karl, Narva galibiyetine müteakip hızlı bir şekilde Ruslar üzerine yürümemiş, güney bölgesine odaklanarak savaşın yedi yılını Lehistan ve Saksonya topraklarında geçirmiştir. Böylece Ruslar toparlanmak için lazım gelen zamanı fazlasıyla elde etmiş oluyorlardı.

13 İlber Ortaylı, *18. Yüzyıl Türk-Rus İlişkileri, Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadî ve Sosyal Değişim*, Ankara, 2000 Makaleler 1, s. 377-386.

14 Robert Frost, *The Northern Wars. War, State and Society in Northeastern Europe 1558-1721*, Harlow 2000, s. 230.

ciz eden bir tutum takınmışlardır. Sınırdaki İsveçlilere tekrar saldırılması ve Azak-Kamange'de Rus tahkimatlarının attırılması krizi tırmandırmıştır. Buna ilaveten; Boğdan, Karadağ ve Eflak tebaası olan Ortodoksların, Rus kuvvetlerince isyana teşvik edilmesi Osmanlı-Rus harbinin başlamasını kaçınılmaz bir noktaya getirmiştir. Nitekim Karadağ isyanının vuku bulması ve Fransız sefiri Ferriyol'un, İsveç-Osmanlı ittifakını tavsiyesi üzerine hazırlıklara başlanmıştır. Zaporoje Kazakları ve Stanislas Leszczyński gibi Leh gruplarla da anlaşılarak Baltacı Mehmet Paşa seraskerliğinde başarılı bir seferberlik gerçekleşmiştir.¹⁵ Savaş öncesi Osmanlı birliklerinin aldığı pozisyon ve Kırım hanının muvaffak şekilde Rus hatlarının arkasını tutması, Rusya için ciddi bir kuşatma krizi yaratmış, bizzat Rus ordusunun başında olan Çar Petro mağlup bir şekilde sulhe razı olmuştur.

Mehmet Paşa'nın harp sahasında gösterdiği başarı ne yazık ki diplomatik alanda tam bir *null* durum yaratmıştı¹⁶ Petro'nun teslim alınarak ele geçirilmesi ve İstanbul'a nakli tavsiye edilirken Baltacı Mehmet Paşa'nın bu kadar muvaffak bir kuşatmayı hiçbir diplomatik ehemmiyeti olmayan muğlâk taahhütler üzerine kaldırması, İsveç Kralı ve Kırım Hanı Giray'ın protestosuna neden olmuştur.¹⁷ Kroniklerden görüldüğü üzere Petro'nun çok daha ağır sulh şartlarına razı olduğu kabul edilirken Azak'ın terki gibi sınırlı yahut Lehistan'a karışılmaması gibi nasıl uygulanacağı belli olmayan bir yaptırım listesi Prut Barışı'nın içeriğini oluşturmaktaydı. Kısa süre zarfında antlaşma maddelerinin uygulanmadığı görülünce de Mehmed Paşa ziyadesiyle üzülmüş, Padişah tarafından hızlı bir şekilde azledilmiştir.

Vurgulanması gereken önemli bir husus ise Osmanlı İmparatorluğu'nun sulh antlaşması yaparken İsveç'i de dâhil ederek müzakerelere blok hâlinde bir ittifak niteliği vererek girmesi ve Rusya'yı Baltık Denizi tarafından da baskı altında tutması gerektiğidir. XII. Karl bu stratejik yaklaşımı görmüş hatıta bunu daha da ileriye taşıyacak bir sistem olarak, Lehistan-İsveç-Osmanlı İmparatorluğu ittifak blokunun devamlılık arz edecek şekilde Rusya'yı kontrol etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu açıdan bakıldığında XII. Karl, Rus tehlikesini en erken fark eden ve bu yönde bir dengenin sürekli şekilde devam ettirilmesi gerektiğini ortaya koyan ilk devlet adamıdır. Çok geçmeden görüleceği üzere XII. Karl'ın stratejik tespitinin ne kadar yerinde olduğu sahada acı bir şekilde kanıtlanacak lakin Rus tehlikesi geri döndürülemez bir hâl almış olacaktır. Söz konusu uyarının ne kadar isabetli olduğunu anlamak için

15 Dariusz Kolodziejczyk, *The Crimean Khanate and Poland-Lithuania: International Diplomacy on the European Periphery 15th-18th Century*, A Study of Peace Treaties Followed by Annotated Documents. Brill, 2011, s. 195.

16 Latince hukuk tabiri: fiili olarak etkisiz.

17 Joseph Von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Üçdal Neşriyat, 1993, s. 149.

XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişen hadiselerle bakmak yeterlidir.¹⁸ Rusya'yı henüz yeterince güçlü değilken dizginlememenin acısı Lehistan, Osmanlı İmparatorluğu ve İsveç için ziyadesiyle ağır sonuçlar verecektir.

Osmanlı savaş durumundayken Avusturya'nın ikna edilerek Rusya'ya yardım etmesinin önüne geçilmesi, kuşkusuz önemli bir noktadır. Rus genişlemenin Ukrayna'yı işgale doğru yöneldiği dolayısıyla da Avusturya'nın üzerinde yapacağı negatif etki Viyana'ya doğru şekilde aktarılmıştır. Prut Savaşı döneminde İspanya Veraset Savaşlarıyla uğraşan Avusturya İmparatorluğu'nun Rusya ile bir birliğe gitmemesi, Osmanlı İmparatorluğu için pozitif bir durum yaratmıştır. Bu tip diplomatik bildirimler koalisyonların oluşması önünde stratejik karşı adım olarak görülmelidir.¹⁹ Ayrıca sahadaki diğer savaşların tespiti ve Avrupa'daki genel durumun analizi yaşamsal veriler içermektedir.²⁰ Bunun gerçekleşmesi için ise Avrupa başkentlerinde daimi sefaret makamının bulunması iyi bir muhaberat ağının tesisi gereklidir.

2. İspanya Veraset Savaşları ve Lehistan Krizi

Prut galibiyetiyle en azından Azak kalesini geri alan ve Karadeniz'de Rus tehlikesini şimdilik bertaraf eden Devlet-i Aliyye, Karlofça Antlaşması ile elden çıkmış olan Mora'ya yönelmiştir.²¹ Başarılı bir şekilde yürütülen seferler sonrası Venedik'ten Mora alınsa da Prut Savaşı aşamasında çok sınırlı olarak gösterilen koalisyon oluşturma ilkesi burada tamamen çiğnenmiştir.²² Avusturya'nın bu aşamada diplomatik olarak yatıştırılmaması yahut *quid pro quo*²³ tarzında bir pasifizasyon politikası ile Osmanlı Devleti'ne karşı cephe almaması, ufak ödünler ile sağlanabilecekken bu yapılmamıştır.²⁴ Söz konusu hadise ise Venedik Cumhuriyeti'nin izole edilememesi sonucunu doğurmuştur. Başarılı bir şekilde sona ermiş Rus ve Venedik savaşları sonrasında Viyana yönetimi, sıranın kendisinde olduğunu hesap ederek Venedik ile beraber İstanbul'a ortak savaş açmıştır. Elbette, İspanya Veraset Savaşları'nın bu aşamada sona ermiş olması batı cephesindeki Avusturya ordularını serbest bırakmıştır.²⁵ İki cephede yapılan harbin neticesi Devlet-i Aliyye için müspet

18 Norman Davies, *Europe: A History*, Random House, 2014, s. 579.

19 William Reed vd., *War, Power and Bargaining*, The Journal of Politics 70.4, 2008, s.1205.

20 Jack Donnelly, *Realism and International Relations*, Cambridge University Press, 2000, s. 80.

21 John Julius Norwich, *A History of Venice*, Penguin Publishing House UK, 2003, s. 575-582.

22 Michael Sheehan, *The Balance of Power: History & Theory*, Routledge, 2004, s.54-56.

23 Latince hukuki terim: bir avantaj karşısında verilen başka bir ödün. Diplomaside bir tarafın her şeyi kazandığı, diğer tarafın ise kaybettiği sürecin sürdürülebilir olmadığından yola çıkar. Daha fazla bilgi için bkz: Peter Mansoor ve Williamson Murray, eds. *Grand Strategy and Military Alliances*, Cambridge University Press, 2016, s. 107.

24 Uzunçarşılı ve Karal, *a.g.e.*, Cilt 3, s. 109.

25 Uzunçarşılı ve Karal, *a.g.e.*, Cilt 3, s. 102.

ilerlemediği gibi Venedik'ten alınan Mora'ya karşı, Belgrad kaybedilerek ağır bir netice hâsıl olmuştur.²⁶ Bu netice, koalisyon geliştirme iradesinin yahut ittifak zemini yaratacak diplomatik yeteneklerin, galibiyetler ve mağlubiyetler üzerinde ne kadar önemli olduğunu tekrar teyit ederek güç dengesi prensibinin yaşamsal önemini vurgulaması bakımından önemli bir tarihi nokta olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁷

İstanbul'a dönüldüğünde orduda kat'i surette yapılması gereken ıslahata, yeniçeri ocaklarının saray üzerindeki gücü vasıtasıyla engel olduğu görülmüştür. Avrupa'daki harp usul ve teçhizatlarına dair ilerlemenin yeterince takip edilememesi ve orduda disiplini sağlayacak bir eğitim sisteminin bozulması, önemli noktalarlardır.²⁸ 1718 yılının Temmuz ayında imzalanan Pasarofça Antlaşması ile Temeşvar, Belgrad ve Semendire elden çıkmış ve bu nedenle Balkanlar, Avusturya istilasına açık şekilde devleti tehdit eder bir hâl almıştır. Venedik Cumhuriyeti'nden Mora alınarak Doğu Akdeniz'in güvenliği sağlanmaya devam etmiş lakin karşılığında Dalmaçya ve Hersek tarafında bazı kaleler bırakılmıştır.²⁹

Avrupa'da ise, II. Charles'ın veraset ilanı sonrası halefi olan Anju Dükü Filip'in Fransa ve İspanya tarafından desteklenmesi, buna muhalif olarak ise İngiltere, Hollanda, Prusya, Avusturya ve Savoy'un oluşturduğu büyük koalisyon cepheleşmesi görülmektedir.³⁰ İspanya Veraset Savaşları olarak bilinen bu mücadele 13 yıl devam etmiş nihayetinde Utrecht ve Rasttat Antlaşmaları ile Avrupa'daki güç dengesi korunmuştur.³¹ Öyle ki Fransa ve İspanya tacı birleşmemiş lakin Anju Dükü, V. Filip olarak tahta çıkmıştır. İspanya, Kıta Avrupası ve Güney Amerika topraklarını korumuş, Prusya'nın krallığı tanınmış, İngiltere ise büyük ticari kazançlar sağlamıştır.³² Fransa, Avrupa kıtasında hâkim pozisyonunu korurken XIV. Loui'nin tüm Avrupa'yı kapsayacak hegemonya gayreti baskılanmıştır. Osmanlı-Avusturya savaşını fırsat bilen İspanya ise Utrecht ve Rasttat Antlaşmalarından hemen sonra Avusturya'dan Sardinya adasını almış Kuzey'de ise Rusya ile İsveç savaş hâlinde kalmaya devam etmişlerdir.

26 Joseph Von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt 13, Üçdal Neşriyat, 1993, s. 203.

27 Michael Sheehan, *The Balance of Power: History & Theory*, Routledge, 2004, s. 107-111.

28 Esame defterlerinin alınıp satılan bir meta hâline gelmesi dolayısıyla orduya ocak dışı kişilerin girmesi. Bknz: İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Cilt 3, s. 426.

29 David Jayne Hill, *A History of Diplomacy in the International Development of Europe*, Vol. 3, Longmans, Green, and Company, 1914, s. 380.

30 John H. Elliott, *Imperial Spain 1469-1716*, Penguin UK, 2002, s. 375-376.

31 Elliott, *a.g.e.*, s. 375

32 Nova Scotia, New Foundland, Saint Kitts topraklarına ek olarak Güney Amerika'da ticaret hakları elde edilmiştir.

Dikkat edilmesi gereken başka bir husus ise Rus Çarı Petro'nun güç dengesi ve koalisyon hesaplamalarında ne kadar başarılı olduğu, Çarlığı tehdit edebilecek kritik durumları öngörebilmesidir. Öyle ki Avusturya-Osmanlı savaşı bittikten ve barış antlaşması imzalandıktan hemen sonra Rusya, bütün cephelerde serbest kalmış olan Osmanlı İmparatorluğu'nun hâlen devam etmekte olan İsveç- Rus harbine müdahil olacağını düşünmüş ve bu ittifakın sahaya yansımalarının önüne geçmek için İstanbul'a elçi yollamak suretiyle Kırım Hanlığı'na vergi vermeyi taahhüt etmiştir. Ayrıca, Lehistan konusunda ılımlı bir tutum izleyerek Osmanlı İmparatorluğu'nu yatıştırmaya gayret etmiştir. Söz konusu tutum, İsveç savaşı bitinceye kadar istikrarlı bir vaziyette devam etmiştir. Petro, kendisine karşı oluşabilecek bir koalisyonun önüne geçebilmek için azami bir çaba sarf ederek 1719 yılında Osmanlı İmparatorluğu'na ebedi dostluk dahi önermiştir.³³ Aynı şekilde Rusya, potansiyel bir Avusturya-Prusya ittifakından da çekinmiştir. İstanbul'da ise Damat İbrahim Paşa sadareti güç dengesinin gerektirdiği kombinasyonlardan ziyade barış içinde yaşamak ve mimari-kültürel bir restorasyona odaklanmak gayretindedir. İsveç'e verilmesi gereken desteğin gerçekleşmemesi ve İsveç'in mağlubiyetine seyirci kalınması sonrası 1721 yılında İsveç, Nystad Antlaşması ile Livonya, Estonya, Kexholm, Karelya ve İngirya'yı Ruslara, Schleswig'i, Danimarka'ya bırakmıştır. Bu antlaşma ile Rusya, Baltık Denizi'ne güven içinde yerleşmiştir. Lehistan'da ise İsveç dostu bir yönetim yerine artarak hissedilen Rus etkisine maruz bırakılmış yönetimler başa gelecektir.³⁴

Osmanlı ise huzur için aradığı ortamı, doğuda ortaya çıkan İran bunalımıyla gerçekleştirememiştir. İsfahan'ın düşmesi, İran'da oluşan güç boşluğu ve o bölgeyi etkisine alan Afgan akınları gibi çeşitli sıkıntılar İran seferini gerekli kılmıştır. İran'a müdahil olundukça savaş kısır bir döngü şeklinde sonuçsuz kalarak devam etmiştir. Kafkas, Hazar bölgesi ve İran üzerinde Rusya ile yapılan bir mutabakat, Fransız diplomatların arabuluculuğunda 1724 yılında sağlanmıştır. İran'da bulunan güç boşluğunun bir çatışma yaratmaması için bu mutabakat önemli olmuştur. Buradaki önemli husus ise olası bir Rus-Osmanlı savaşının Avusturya'ya fayda sağlaması ihtimalidir ki bu Fransa'nın hiç istemeyeceği bir durum olmaktaydı. Osmanlı topraklarında ise durum nazik bir vaziyet almıştır. İran ile 1723'den 1727'ye kadar devam eden savaş, yerini 1730'a kadar süren istikrarsızlığa bırakmış ardından gelen Patrona Halil İsyanı ile Devlet-i Aliyye ülke içinde zor bir durumda kalmıştır. 1732'den 1736'ya kadar süren ikinci İran savaşları dönemi, Osmanlı İmparatorluğu için yıpratıcı

33 Uzunçarşılı ve Karal, *Osmanlı Tarihi*, Cilt 4, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s. 241.

34 Robert Frost, *The Northern Wars*, Harlow 2000, s. 296.

nitelik taşımıştır.³⁵ İran ile savaş başladıktan sonra alınan Tebriz ve İsfahan gibi yerler yine bir Türkmen Beyi olan Nadir Şah'ın İran'da asayişini sağlama-
sıyla birlikte yapılan sefer üzerine Osmanlı güçlerinden geri alınmıştır. Bu
arada Rusların da Kafkasya'ya olan ilgisi ve Hazar'ın güneyi ile birlikte Ku-
zey Kafkasya'ya sarkma manevraları meyvelerini vermiştir. Bakü dâhil olmak
üzere Kafkas nüfusu, Rus Çarlığı etkisine girmeye başlamıştır.

İran seferleri ile yorgun düştüğü görülen Osmanlı İmparatorluğu'nun va-
ziyeti çevre aktörlerince iyi tetkik edilmiş ve Avusturya İmparatoru XI. Char-
les'in Rusya ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu'na savaş açması için uygun
bir ortam yaratmıştır. Bu savaş Pasarofça Antlaşması'nı ihlal edecek şekilde
hukuki olmasa da realpolitik açıdan³⁶, Avusturya için bir fırsat olarak telak-
ki edilmiştir. Osmanlı Devleti, Rusya ve Avusturya ittifakının beklenmedik
saldırısına uğraması üzerine, İran ile IV. Murad zamanındaki hudut antlaşma-
sı üzerinden sulhu yenilemiş ve Batı-Kuzey hattındaki savaşa odaklanmıştır.
Devlet-i Aliyye, Avusturya cephesindeki savaşlarında, Hekimoğlu Ali Paşa,
İvaz Mehmed Paşa ve Hafız Ahmet Paşa gibi komutanları vasıtasıyla yük-
sek gayretler göstermiştir. Başarılı savaşlar sonrası, Belgrad dâhil Pasarafoça
Antlaşması'nda verilen birçok yer alınarak Balkanların güvenliği tekrar sağ-
lanmıştır. Uzun süren İran Savaşları ve Patrona Halil İsyanı ile büyük buhran
geçiren Osmanlı İmparatorluğu iki cephede yeni girdiği bu savaşta, Avusturya
cepheğinde Temeşvar hariç kaybettiği çoğu yeri Belgrad Antlaşması vasıta-
sıyla almıştır.³⁷ Çok cepheli harbin getirdiği ordu kuvvetlerini ikiye bölme zo-
runluluğu sonunda Rusya'ya karşı Prut'ta kazandığı Azak Kalesini ise tekrar
kaybetmiştir. Antlaşma neticesinde kale hiçbir kuvvetin elinde bulunmayaca-
ğı için yıkılmıştır.

Savaş sonrası ortaya çıkan bir diğer sonuç ise ortak bir blok hâlinde hare-
ket ederek savaşta ve sulhte koalisyon mekanizmasını hedefleyen ve düşman-
ları üzerinde baskı unsuru yaratmak isteyen Rus-Avusturya senkronizasyonun
bu antlaşma için yara almasıdır. Vİlnöv önderliğindeki Fransız diplomasisinin
üstün gayretleriyle Avusturya, Ruslardan ayrılarak Osmanlı İmparatorluğu ile
tek başına mücadeleye zorlanmıştır. Ruslar ise, Leh bazı grupların ve İsveç'in,
Bab-ı Ali yanında savaşa dâhil olacağını düşünerek hızlı şekilde karar almak
durumunda kalmıştır. Dolayısıyla Rus heyeti tek başına masaya oturmuş, Rus-
ya'nın kazançları minimize edilmiştir. Böylece, Azak kalesi yıkılırken Kara-

35 Joseph Von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt 14, Üçdal Neşriyat, 1993, s. 130-165.

36 Crawford burada realpolitiki rasyonel tutum olarak Morgenthau'nun realizmi ile bağdaştırıyor. Bknz.
Robert Crawford, *Idealism and Realism in International Relations*, Routledge Politics, London 2005,
s 75-76.

37 Randall Lesaffer, ed, *Peace Treaties and International Law in European History: From the Late Middle
Ages to World War One*, Cambridge University Press, 2004, s.356.

deniz'de Rus faaliyetleri belli bir süre de olsa engellenebilmiştir. Bu dönemde, Avusturya ile Osmanlı Devleti arasındaki savaşın bitmesinin Avusturya'yı, Fransa'ya karşı daha etkin bir konuma sokacağı düşüncesiyle Hollanda ve İngiltere, Osmanlı Devleti'nin bir an önce Viyana yönetimi ile antlaşmasını gerekli görürken Fransızlar, Devlet-i Aliyye'yi saldırıya devam etmesi yönünde teşvik etmekteydi.

Bu konudaki önemli hesaplamalar ise 1733 yılında II. August'un ölmesi ile altüst olmuştur. Avrupa böylece yeni bir kriz ile uğraşmak durumunda kalmıştır.³⁸ Lehistan Veraset Savaşları olarak adlandırılan bu süreç, Lehlilerin doğal lideri ve XV. Loui'nin akrabası olan Stanislas Leszczyński'yi tahta çıkarmak için uğraşan İspanya, Fransa, Savoy ve Lehli milliyetçilere karşı, III. August'u tahta çıkarmaya çalışan Avusturya ve Rusya'dan oluşmaktadır.³⁹ Krizi takip eden süreçte, August'ı destekleyen blok Polonya'ya ordu birliği göndermiş ve Lehlileri baskı altına almıştı. Karşılıklı koalisyonlar arasında devam eden savaşın Avusturya-Fransa cephelerinde durumu karışık bir hâl almıştır. Avusturya güneyde Napoli ve Sicilya'yı kaybetmiş fakat kuzeyde Leszczyński'nin tutunamaması sonucunda III. August, Leh tahtını ele geçirmiştir. Savaşların büyümesinin İngiltere ve Hollanda'yı harekete geçireceğini düşünen Fransa, kazançların sınırlı tutulması ve karşılıklı fedakârlık yapılması gerektiğini hesaplayarak daha büyük bir karşı koalisyon oluşmasını engellemek amacıyla Avusturya ile 1735'de Viyana Antlaşmasını imzalamıştır.⁴⁰ Böylece, kuzeyde Lehistan üzerinde Rus baskısı artarak devam ederken güneyde Fransa güçlü bir pozisyonda kalmaya devam etmiştir. Fransa ise Lehistan Veraset Antlaşması'nın eklerine Osmanlı İmparatorluğunu de dâhil etmek istemiştir.⁴¹ Bir Avrupa nizamı için Osmanlı Devleti'nin güç dengesinde önemli bir aktör olduğunu ayrıca bu nizamın süreklilik arz edecek hesaplar getirdiğini ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bu politika kombinasyonlarından uzak durmasının gerçekçi olmadığını düşünmüştür. Ne var ki Hekimoğlu Ali Paşa'nın makamından ayrılmasına müteakip söz konusu gayretler padişahın çekimserliği yüzünden sekteye uğramıştır.

3. Bloklar Arası Denge Arayışı ve Değişen İttifaklar

1739 yılında, Osmanlı İmparatorluğu'nun aradığı barış ortamını bulması, Avrupa'da yeni bir krizin meydana çıkmasından hemen önceki yıla rastlamaktadır.

38 Charles W Ingra, *The Habsburg Monarchy*, 1618–1815, Cambridge University Press, 2013, s. 146.

39 Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1987, s. 287-288.

40 Jeremy Black, *Eighteenth-Century Britain*, 1688-1783, Macmillan International Higher Education, 2008, 277

41 İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi Cilt 4*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s. 257.

Üçüncü kez Avrupa'yı savaşa sürükleyecek olan veraset savaşları bu kez XI. Charles'ın ölmesi üzerine Avusturya'da iktidara gelen Maria Theresa ile gün yüzüne çıkmıştır.⁴² Maria Theresa iktidar mücadelesinde, Bavyera Elektörü Karl Albert ve Sardinya Kralı Emmanuel ile bir mücadeleye girişmiş karşısında Fransa, Prusya, Bavyera ve İspanya'yı bulmuştur.⁴³ Avusturya'yı destekleyen koalisyonda İngiltere, Rusya ve Hollanda bulunmaktaydı. II. Frederick'in Avusturya'ya ait Silezya'yı hızlı bir şekilde işgal etmesi ile yükselen tansiyon, Fransızların, Bohemya ve Avusturya sınırlarını ele geçirmesi ile devam etmiştir. Fransa ve müttefiklerinin ortak bir harekât planının olmaması ve koordinasyon eksikliği yaşaması, Avusturya'nın toparlanmasına vesile olmuş ayrıca Prusya'nın Silezya işgaline güçlü bir protesto gelmemesi sonunda II. Frederick savaştan kazançlı ve erken şekilde ayrılmıştır. Frederick, Avusturya üzerindeki baskıyı kaldırmanın Viyana'nın tekrar toparlanmasına fırsat vereceğini öngördüğü için 1745'de tekrar Avusturya'ya karşı savaşa girerek Silezya işgalinin tanınması hususunda başarılı olmuştur.⁴⁴ Bu arada Fransa'nın yaptığı genel hücum püskürtülmüş ve Bohemya geri alınmış vaziyettedir. Savaşın sonuna doğru elde edilen Fransız kazanımları ile duruma denge gelmiş ve Veraset savaşlarında kat'î bir başarı her iki taraf için de söz konusu olmamıştır. Hindistan'da Madras'ı işgal eden Fransa, Kanada'da Louisburg'u kaptırmıştı. Stuart hanedanlığından Karl, İskoç ordusu ile İngiltere'de işgal hareketine girişmiş ve II. George'un Hannover tacı risk altına girmiştir.⁴⁵ Savaş sonunda Maria Theresa tahtını korumayı başarmıştır, Prusya ise Silezya'yı ele geçirmiştir.⁴⁶ Fransa'nın sahadaki galibiyetleri ise diplomatik bir başarıya dönüşmemiştir. İngiltere'nin savaştan ayrılmasına müteakip, tüm gruplar için yedi yıldır devam eden hatta sömürgelere kadar uzanan çatışmalar, Aix La Chapel le Antlaşması ile hiçbir sorunu çözmez sona ermiştir.⁴⁷ İlerleyen dönemde kimseyi tatmin etmeyen bu ittifaklar bir dönüşüme maruz kalacak ve Yedi Yıl Savaşları olarak tekrar karşımıza çıkacaktır.

Üzerinde önemle durulması gereken bir husus ise İran savaşları ile uğraşan ve zor bir vaziyette bulunan Osmanlı Devleti'ne, Avusturya'nın gayri hukuki bir şekilde saldırışı henüz hafızalardayken Veraset Savaşları'nın başlaması, Devlet'i Aliyye'ye aynı fırsatı vermiş bulunmaktaydı. Birden çok cep-hede yoğun bir baskı altında bulunan Avusturya'ya karşı saldırı ve potansiyel

42 Merry Wiesner, *Early Modern Europe, 1450-1789* Vol. 2. Cambridge University Press, 2006, s. 294.

43 John Merriman, *A History of Modern Europe: From the Renaissance to the Present*, WW Norton & Company, 2009, s. 394.

44 Matthew Smith Anderson, *The War of Austrian Succession 1740-1748*, Routledge, 2014, s. 137.

45 Avusturya Hollandası'ndan kaydırılan birliklerle bu tehlike güçlük bertaraf edilmiştir.

46 Anderson, *The War of Austrian Succession*, s. 194-195.

47 Robert Balmain Mowat, *A History of European Diplomacy*, Edward Arnold Publishers Ltd, London, 1922, s. 234-235.

diplomatik kazançlar için ortam gayet elverişli bir vaziyette iken Osmanlı İmparatorluğu'nun söz konusu fırsattan yararlanmaması, âli cenaplık yahut iyi komşuluk ilişkileri ile açıklanması zor bir durumdur. Realpolitik açıdan⁴⁸ düşünülürse değerlendirilmesi lazım gelen bir koalisyon ile Devlet'i Aliyye, Temeşvar hatta Estergon'a kadar uzanan bir kuşakta (kaybedilen yerler üzerinde) pek tabii baskı kurabilirdi. Varlığı müphem olan bir barış ve o dönem için muğlâk bir kavram olan sulhun seçimi çok tatmin edici bir değerlendirme değildir. Bu kararda, yapılamayan askerî restorasyon bir faktör olarak ön plana çıkmaktadır. Ne var ki hızlı şekilde değişen koalisyonlar göz önüne alındığında, Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşı seçmesi, Avusturya ve Fransa'nın barışmasına müteakip sonraki dönemler için bir zorluk çıkartabilirdi. Lakin zorluk her halükârda baki kalmış ve Avusturya ilk yakaladığı fırsatta tekrar Devlet-i Aliyye karşısında yer almıştır. Dolayısıyla bu hususta, veraset savaşlarında Avusturya'ya karşı barışçıl bir yaklaşımın karşılığı ne yazık ki alınamamıştır. Ahde vefa kavramından yola çıkarak diğer aktörlerden barış beklemeden realpolitik alanda hiçbir ehemmiyeti olmadığı acı deneyimlerle tespit edilmiştir.⁴⁹

Bu dönemde Fransa'nın, Osmanlı İmparatorluğu'nun olabildiğince kuvvetli olmasına çalıştığını, Avusturya ve Rusya'ya karşı bir güç faktörü olarak sahada kalması gerektiği yönünde bir projesi olduğu açıktır. Askerî islahat konusunda Kont Bonneval, Baron de Tot gibi uzmanlar ve teknisyenler ile özellikle topçu sınıfının geliştirilmesi yönünde adımlar atılarak hendesehane çalışmalarına doğru yönelen bir mühendislik gayreti olduğunu gözlemliyoruz. Aynı süreçte Osmanlı-İsveç ticaret antlaşması kaleme alınmış ve ikili ilişkiler geliştirilmiştir. Bu yakınlaşma 3 yıl sonra İsveç ile Osmanlı Devleti arasında bir ittifakın (1740) doğmasına zemin hazırlamıştır.⁵⁰ 1750 yılında Fransa, İsveç-Osmanlı ittifakına Prusya'yı eklemek istese de Prusya pragmatizmi ile Devlet-i Aliyye'nin kuşkuları birleşince söz konusu anlaşma vuku bulmamıştır. Aynı yıl İngiltere, 1746 yılında meydana gelmiş olan Rus-Avusturya yakınlaşmasına dâhil olmuştur.⁵¹ Aix La Chapelle Antlaşması'nın geçici bir barış süreci olduğu ve anlaşmazlıklardan hiçbirine çözüm bulmadığı bu dönemde, Avrupa'da savaşın kaçınılmaz olduğu düşüncesi hâkimdi. Ne var ki Hannover tahtını garantiye almak isteyen İngiltere'nin, Prusya ile iş birliği

48 Roger D. Spegele, *Political Realism in International Theory*, Vol. 47. Cambridge University Press, 1996, s. 102.

49 a.g.e, s. 103-104.

50 Sultan 1. Mahmud'un onayı, Fransa ve İsveç'in gayretleri ile gerçekleşmiştir. Bknz: Joseph Von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi Cilt 14*, Üçdal Neşriyat, 1993, s. 7.

51 Jeremy Black, *Parliament and Foreign Policy in the Eighteenth Century*, Cambridge University Press, 2004, s. 80.

yapması, 1747 yılında Prusya ile savunma antlaşması yapan Fransa'yı oldukça rahatsız etmiştir.

Prusya'nın, Silezya'yı hâkimiyetine aldıktan sonra savunma yükümlülüklerini yerine getirmeden hızlıca savaştan çıkması, Fransa için yeterince rahatsız edici kaygı unsuru olmaktadır. Buna ilaveten, İngiliz Kralı II. George ile Frederick'in yakınlaşması, 1756 yılında bir muahedeye dönünce; Fransa geleneksel düşmanı Avusturya yanında yer almaya karar vererek, Versay Muahedesini imzalamıştır. Bu ittifakın en zayıf halkası kuşkusuz Fransa-Rusya ilişkilerinde görülmektedir. Rusya ile problemler yaşayan ve onun güçlenmesini istemeyen Fransa, İngiltere ile husumetinin denizlerde ciddi bir rekabete dönüşmesi ve Avrupa'da, Prusya-İngiltere iş birliğinin olgunlaşması sonunda yaklaşan savaş koşullarını göz önünde bulundurmamak suretiyle Avusturya-Rusya bloku ile yakınlaşmayı (1748) elzem görmüştür.⁵² Avusturya Veraset Savaşları'nda, Silezya'nın korunması için pek bir varlık gösterememiş olan İngiltere, Avusturya'yı bu açıdan memnun edememişti. Fransa-Avusturya yakınlaşması ise İngiltere açısından kaygı verici bir durumdu. Bu iki faktörün birleşmesi ortaya çıkacak bir kriz öncesi Viyana-Londra hattında bir ittifakın yapılmasını zorlaştırmıştır.⁵³

Küçük bir dukalıktan, krallık meydana getiren ve askerî disiplini sayesinde hızlı bir şekilde güçlenerek Avrupa sahnesindeki güç mücadelesine katılan Prusya'nın doğuya doğru ilgisi bu dönemde artmış bulunuyordu. Batıda, Fransa gibi büyük bir kuvvet varken doğal genişleme alanı bulamayan Prusya'nın, Lehistan'a doğru genişlemek istediği görülmüyordu.⁵⁴ Bu durum, Rusya'yı rahatsız ettiğinden ilk başta İngiltere ile anlaşan Rusya kendisini Fransa ittifakında konumlamış, Silezya'yı kaybeden Avusturya da, Prusya'ya karşı cephe almıştır. Böylece karşısında, Rusya-Fransa-Avusturya, Saksonya ve İsveç blokunu bulan II. Frederick'in tek destekçisi İngiltere ve Hannover olmaktadır.⁵⁵ Bu şartlar altında başlayacak olan Yedi Yıl Savaşları'nın en büyük nedeni, İngiliz-Fransız rekabeti ve Avusturya'nın Silezya'yı geri almak istemesidir. Savaşı başlatan hadise ise II. Frederick'in Saksonya'ya saldırmasıdır.⁵⁶ Rus ve Avusturya cephesindeki durum ise söz konusu ittifakın 1746 yılında resmîyete dökülerek imzalanması açısından önem arz etmektedir. Prusya yahut Osmanlı tarafından yapılacak bir saldırıya karşı meydana gelen bu antlaşma,

52 Jeremy Black, *Eighteenth-Century Britain*, Macmillan International 1990, s. 282.

53 Fred Anderson, *Crucible of War: The Seven Years' War and the Fate of Empire in British North America 1754-1766*, Vintage, 2007, s. 54.

54 Christopher Clark, *a.g.e.*, Harvard University Press 2006, s. 235.

55 Sutter Fichtner, *The Habsburg Monarchy, 1490-1848: Attributes of Empire*, Macmillan International 2017, s. 66.

56 Robert A. Kann, *A History of the Habsburg Empire, 1526-1918*, University of California Press, 1974, s.159-160.

aynı zamanda Silezya'nın geri alınması maddesini de taşıyordu. II. Frederick ise Saksonya'ya saldırırken bir Fransız desteğinin gerçekçi olmadığını bildiği gibi Hannover'ı işgal etmek için Fransa'ya katılırsa Avusturya-Rus saldırısına açık vaziyette kalacaktı. Nitekim gelişmeler bu şekilde ilerlemiş ve hızlı bir şekilde Saksonya'yı bertaraf etmek isteyen Prusya, başarılar ve başarısızlıklar ile savaşıma devam etmiştir.

İngiltere, 1750 yılında Avusturya, 1755 yılında ise Rusya ile anlaşma görüşmeleri yapmıştır. Kıta Avrupası'ndaki Hannover topraklarını korumak için istediği ittifakı 1756 yılında Prusya ile yapması üzerine Londra, Prusya'nın yanında yer almıştır.⁵⁷ Aynı tarihlerde ise Avusturya-Fransa ittifakı nihai bir hâl almıştır. Savaş, II. Frederick'in Bohemya galibiyetleri ile başlamış lakin Avusturya hızlı bir şekilde Prusya'yı Bohemya'dan çıkarmayı başarmıştır. Prusya'nın Browne, Rossbach, Leuthen, Zorhndorf ve Torgau galibiyetlerine karşı Kolin, Gumbinnen, Mosys, Kundersdorf mağlubiyetleri sonunda savaş tam bir *stalemate* (çıkılmaz) vaziyet almış ve kimse nihai sonucu alacak kat'i darbeyi indirememiştir.⁵⁸ Çok cephede savaş dolayısıyla zorlanan, Prusya'nın artık sıkıştığı ve zor bir durumda olduğu bilinmesine rağmen Avusturya ve Fransa'nın bitirici darbeyi indirmekten uzak olduğu görülmekteydi.⁵⁹ Ayrıca, genel savaşın dışında özel hassasiyetler, farklı durumların ortaya çıkmasını sağlamaktaydı. Öyle ki Fransa savaşta müttefik olmasına rağmen Rusların, Lehistan'daki emellerini biliyor ve Rus birliklerinin Prusya ile savaş bahanesiyle buraya askeri sokmasını istemiyordu.⁶⁰ Prusya ile savaşıma geçecek Rus askerleri için bir koridor oluşturma gayreti asıl olarak Lehistan üzerindeki hassasiyeti vurgulamaktaydı. Kıta Avrupası'nda savaş yıpratıcı bir hâl alırken denizlerde Quiberon Koyu, Minden, Lagos savaşları sonunda Fransa mağlubiyeti ortaya çıkmıştır.⁶¹ II. Frederick ise Avusturya-Rus saldırıları karşısında Bab-ı Ali'ye ittifak teklif ederek güç dengesi açısından ilginç bir saptamada bulunmuştur. Koca Ragıp Paşa bu hususta ortak bir müttefik olan İngiliz sefirine danıştığında, sefir üç büyük düşmana karşı savaş veren Prusya'dan bir yardım beklenmenin gerçekçi olmadığını içtenlikle ifade etmiştir.⁶² Ne var ki

57 *a.g.e.*, s. 159.

58 *a.g.e.*, s. 161.

59 Rus birlikleri 9 Ekim 1760'da Berlin yolunu açmışlardır. Detaylı bilgi için bkz: David R. Stone, *A Military History of Russia: From Ivan the Terrible to the War in Chechnya*, Greenwood Publishing Group, 2006, s. 74.

60 Fransa; Rusların, Polonya'ya girmesini sakıncalı bulduğundan Prusya ile savaşacak Rus birliklerinin güvenli bir koridor vasıtasıyla batıdaki savaş sahasına sevk edilmesini talep etmiştir. Bknz: İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi Cilt 3*, s. 358.

61 Williamson Murray ve Peter Mansoor, eds. *Grand Strategy and Military Alliances*, Cambridge University Press, 2016, s. 28.

62 İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi Cilt 4*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s. 345.

Frederick, 1761 yılında ortak hareket etmek için İstanbul ile yazışmaya devam etmiştir. Kuşkusuz bu süreçte, sahada sıkışmış bir pozisyonda bulunmanın yarattığı durum etken olmuştur.⁶³

Savaşın gittikçe uzaması, bir netice almanın mümkün olmadığı fikrinin Avrupa’da yayılmasına neden olmaktadır. Bu kritik aşamada Rus Çariçesi Elizabeth’in ölmesi Yedi Yıl Savaşları’nın seyrini değiştirmiştir.⁶⁴ III. Petro gibi Prusya kültürüne ve II. Frederick’e yoğun sevgi besleyen birisinin Rusya’nın başına geçmesi, tarihte ilk kez yumuşak gücün bir ülkenin kaderine tesir edecek şekilde savaşın yönünü değiştirmesine vesile olmuştur. Alman kültürü ve gelenekleriyle büyümüş III. Petro Brandenburg yolundaki kuvvetlerine geri çekilmesi emrini vermiş ve çok kısa sürede savaştan ayrılmıştır. Selefi olan Elizabeth’in ne pahasına olursa olsun Prusya’nın ezilmesi emriyle kıyaslandığında, III. Petro’nun Prusya sempatisi, Rus baskısını kaldırdığı gibi kısa zamanda Prusya ile ittifak zemini de hazırlamıştır.⁶⁵

Rusya savaştan çıkınca Viyana hükûmeti, Prusya ile savaşmanın artık bir netice getireceğine inanmaktan vazgeçmiştir. Cephelerde hiçbir ilerleme kaydedilememesi ve Fransa’nın denizlerde yenilerek, sömürgelerini kaybetmesi üzerine durum kritik bir hâl almıştır. Fransa bunun üzerine savaştan çekilmeyi uygun bularak 1763 yılında Paris Antlaşması’nı imzalamıştır. Antlaşma uyarınca Kuzey Amerika’da, Mississippi Nehri’nin doğusundaki tüm yerlerle birlikte Batı ve Doğu Hint Adalarının çoğu İngiltere’ye geçmiştir.⁶⁶ Avusturya ise antlaşmanın kaçınılmaz olduğunu görerek Prusya ile Hubertusburg Barışı’nı imzalamıştır. Antlaşma uyarınca Silezya’nın Prusya’da kalması bir başarı olarak görülmelidir.

III. Petro’nun iktidara gelmesine müteakip, Rusya ile ilişkileri düzelen Prusya, Osmanlı İmparatorluğu’nu, Avusturya üzerine yönelmek istemiş ve olası bir Avusturya savaşında, Rus Çarının, Viyana’ya yardım etmeyeceğini bildirmiştir. Bu konuda gerekli taahhütlerin müteakip şekilde Rus sefiri aracılığıyla bildirileceği belirtilmiştir. Böylece, Prusya ve Osmanlı İmparatorluğu’na karşı Viyana’nın yalnız kalacağı söylenmiştir. Dış politikadaki bu dönüşüm, III. Petro’nun ani şekilde yönetimi kaybetmesi ve II. Katerina’nın gücü ele geçirerek Çariçe olması üzerine atıl kalmıştır. II.Katerina söz konusu

63 Kemal Beydilli, *Büyük Friedrich ve XVIII. Yüzyılda Osmanlılar: Yüzyılda Osmanlı-Prusya Münasebetleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1985, s. 59-60.

64 Robert Balmain Mowat, *A History of European Diplomacy*, Edward Arnold Publishers Ltd, London, 1922, s. 257.

65 Merry Wiesner, *Early Modern Europe*, Cambridge University Press, 2006, s. 295.

66 Antlaşma uyarınca Dominica, Grenada, St. Vincent, Doğu Hint Adaları Fransa’nın elinden çıkmıştır, Guadelope, Martinique, Miguelon, Fransa’da kalmıştır. Mississippi Nehri’nin doğusundaki New Orleans keza Fransa’da kalmıştır.

görüşmelere onay vermediği gibi olası bir Prusya-Osmanlı ittifakından korkarak Avusturya'yı destekleme kararı almıştır.

Koca Ragıp Paşa'nın ölümü ve yerine gelen Hamza Paşa, Prusya ile anlaşarak sonu muğlak bir savaşa girme taraftarı değildi. Bu nedenle Prusya ile görüşmeler, 1763 yılında bir nihayete varmayarak kesilmiş bulunmaktadır. 1763 tarihi aynı zamanda Yedi Yıl Savaşları'nın bittiği döneme denk gelmektedir. Savaşın bitmesine çok az bir süre kala iktidara gelen II. Katerina, Avrupa'daki cepheleşmeye doğrudan dâhil olmayarak sadece Lehistan üzerinde bir politika izlemeyi hedeflemiştir. Leh tahtındaki III. August'un hasta vaziyeti *liberum veto* sonucunda taht kavgalarının tekrar başlayacağını göstermekteydi. Bu şartlar altında, II.Katerina zekice bir diplomatik hamle⁶⁷ yaparak, olası Lehistan işgalinde ona ilk karşı gelecek olan Prusya ile anlaşmak istemiştir. II.Frederick ise Lehistan'ın paylaşılması konusuna sıcak baktığından bir antlaşma ihtimali ufukta belirlemiştir.

4. Prusya ve Rusya'nın Doğu Avrupa'da Etkinliği

Savaş sonrası düzende, Fransa ve Avusturya'nın pozisyonu, Prusya-Rus yaklaşmasının kendilerine zarar vereceği yönünde gelişmiştir. Dolayısıyla Katerina'yı, Prusya'dan ayırma yönünde politika izlemek bu iki devlet için ana ilke olmuştur. II. Katerina'nın, Leh tahtına Poniatowski'yi aday göstermesi ve Leh asilzadelerinin buna karşı Fransa, Saksonya ve Osmanlı'ya başvurması şüphesiz yeni bir krizin habercisi olmuştur. Katerina daha erken davranarak 1764 yılında Varşova'ya ordularını sokmuş ve Poniatowski'yi kral ilan etmiştir.⁶⁸ Bu vaziyet Avrupa'yı hazırlıksız yakaladığı gibi mevcut durumda ileri doğru adım atacak bir koalisyonun eksikliği, Avrupa başkentlerinde atalet yaratmıştır. Fransa'nın gelişmelerden rahatsız olması fakat İngiltere'nin Rusya'ya karşı bir adım atmaması üzerine Fransa, Devlet-i Aliyye ile görüşmelerini yoğunlaştırmıştır. İstanbul halkının Lehlilerin acı vaziyeti üzerine müteessir olması buna müteakip III. Mustafa'nın onayı ile Rusya'ya savaş ilan edilmeye karar verilmiştir.⁶⁹ Kuşkusuz bu savaş ilanında Rusların Kırım'ı işgal etmek üzere hazırlandıkları ve özellikle Özi civarında aktif oldukları yönündeki haberler de etkili olmuştur. Koca Ragıp Paşa öldükten sonra yerine gelen Muhsinzade Mehmed Paşa da tıpkı selefi gibi ordunun kat'i bir ıslahata ihtiyaç duyduğunu belirtmekteydi. Disiplin konusunda büyük sıkıntılar olduğunu ve ocakların hazırlıksız hatta yetersiz olduğunu düşünmesine rağmen

67 William Reed vd, *War, Power and Bargaining*, The Journal of Politics 70.4, 2008, s. 1209.

68 Joseph Von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi Cilt 14*, Üçdal Neşriyat, 1993, s. 81-84.

69 İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi Cilt 4*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s. 362.

III. Mustafa ve Pirizade Sahip Molla'nın, padişahı savaş yönünde desteklemesi üzerine, 1768 yılında Rusya ile savaş başlamıştır. Belirtmek gerekir ki ordunun, Rusya'ya savaş ilan edildikten yedi ay sonra sefere çıkması aslında savaş ilanının hazırlıksız yapıldığının göstergesidir ve özellikle Karadeniz'in kuzey kısmındaki kalelere lojistik destek sağlanmamış olması önemli bir eksikliklerdir. İşte bu şartlar altında savaş altı yıl sürmüştür.

Devlet-i Aliyye, Lehistan ve Kırım'ın güvenliği için 1768'den, 1774 yılına kadar idealist bir şekilde savaşırken realpolitik kurgunun ne kadar acı şekilde tezahür ettiğine, 1772 yılında tüm Avrupa şahit olmuştur.⁷⁰ Petersburg şehrinde; Prusya, Rusya ve Avusturya aralarında anlaşarak Lehistan'ın ilk paylaşımını yapmak için Varşova'ya yönelmişlerdir.⁷¹ Rusya, Litvanya'nın bir bölümünü alırken II. Frederick, Lehistan Prusyası'nı, Avusturya ise Galıçya ve Zips bölgesini işgal etmiştir. Aslında Avusturya'nın bu işgale ilk başta dâhil olmadığı ve bu bölüşümü onaylamadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Ne var ki Rusya'nın, Osmanlı aleyhine Eflak ve Boğdan'a kadar gelmesi ve Tuna nehrinin aşağısına sarkması ihtimaline karşı Rusya'dan çekinen⁷² Avusturya İmparatorluğu, Osmanlı Devleti ile ittifak için görüşmelere başlamış, bunu duyan II. Katerina da Maria Theresa'yı bu hamleden vazgeçirmek için, Galıçya'yı Avusturya'ya vermeyi önermiştir. Bu suretle, Avusturya söz konusu bölüşümün tarafı olarak sisteme dâhil olmuştur.

Bu diplomatik manevralar karşısında yalnız kalan Osmanlı İmparatorluğu 1774 yılında Rusya ile barış görüşmelerine başlayarak Küçük Kaynarca Antlaşması'nı imzalamıştır.⁷³ Devlet-i Aliyye bu antlaşma ile Kırım'ı kaybetmiş ve söz konusu hanlık bağımsız bir statü elde etmiştir.⁷⁴ Antlaşmada, Eflak ve Boğdan'ın iç işlerine, Ortodoksluk bahanesiyle müdahale etmeyi kolaylaştıracak maddelerin bulunması İstanbul için dezavantajdır.⁷⁵ Barış antlaşmalarının ortaya çıkmasında yoğun çaba sarf etmesi bahanesiyle, hâlihazırda asker sevk ettiği Bukovina'yı isteyen Avusturya, burayı elde etmekte muvaffak olmuştur. Antlaşmayı takip eden dönemde Fransa'nın dış politikası artık İngiltere ile iyi ilişkiler içinde olan Rusya'yı bu devletten ayırmak ve Rusların, İngilizlerle yoğun bir temas içinde olmalarını engellemektir. Osmanlı'nın Rusya'yı frenlemede muzaffer olamayacağı görülünce Fransız dış politikası, Rusya'ya doğrudan cephe almanın yararlı olmayacağını değerlendirmiştir. Elbette bu

70 Robert A. Kann, A History of the Habsburg Empire, *University of California Press*, 1974, s. 163-164.

71 Christopher Clark, Iron Kingdom, *Harvard University Press* 2006, s. 236-237.

72 Charles Ingrao ve Jovan Pesalj, *The Transitional Empire*, *Hungarian Studies*, 2013, 27.2, s. 281

73 Martin Sicker, *The Islamic World in Decline: From the Treaty of Karlowitz to the Disintegration of the Ottoman Empire*, *Greenwood Publishing Group*, Westport USA 2001, s. 75-76.

74 "Treaty of Küçük Kaynarca" Documents Archive, National University Of Singapore http://www.fas.nus.edu.sg/hist/eia/documents_archive/kucuk-kaynarca.php Erişim Tarihi: Haziran 13, 2022.

75 Haluk Gürsel, *Tarih Boyunca Türk- Rus İlişkileri*, AK Yay. İstanbul 1968, s. 60.

durumu, Osmanlı İmparatorluğu'nu gereken koşullarda desteklemek vasıtasıyla dengelenmiş, Fransız çıkarları böylece optimize edilmişti. Nitekim söz konusu politika, Kırım meselesinde kendisini göstermekteydi. Bağımsız olan Kırım Hanlığı'nın başına, II. Katerina'nın istediği Şahin Giray geldiğinde, Osmanlı Devleti bu durumu protesto etmemiş⁷⁶ ve Rus ordularının Kırım'a girip çıkmalarına bir tepki göstermemiştir. Çariçenin uygun gördüğü Han'ın atanmasını takiben bunun İstanbul tarafından da tanınması istenmiş ve Fransa'nın telkiniyle Bab-ı Ali, Aynalıkavak Senedi'ni vermiştir.

Aynı dönemde Avrupa'daki belli problemler yeni bir ittifak grubunun oluşumunu sağlamıştır. Görüleceği üzere bu dönemde koalisyonlar *ad hoc* ve genellikle *quid pro quo* prensipler doğrultusunda oldukça faydacı bir şekilde yapılmaktadır. Bu hususta tipik bir örnek ise Bavyera Kralı'nın çocuk bırakmadan ölmesi üzerine gelişmiştir. Bavyera konusundaki Avusturya-Prusya anlaşmazlığı, Rusya'nın Prusya yanında yer almasına neden olmuştur. Buradaki en temel nokta ise Avusturya'nın, Kırım savaşında Rusya'yı açıkça desteklememesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Bavyera probleminde, Viyana'nın sert tavır alamamasının sebebi, Osmanlı-Rus harbinin Aynalıkavak Senedi ile önlenmesi sonucu Rusya'nın serbest kalması ve Prusya'yı desteklemesi ihtimaliydi. Bavyera krizini bu şekilde muzaffer olarak neticelendiren Prusya'nın, Rusya ile ilginç şekilde yakınlaşmasındaki temel faktör Petersburg'daki politika dizaynında Prusya lehtarı Panin'in bulunmasıydı. Daha sonra görüleceği üzere Potemkin vasıtasıyla Rus dış politikası tekrar Avusturya tarafına yönelecektir. II. Katerina'nın, Viyana yanlısı olarak politika yürütmesinde ise Potemkin başrolü oynayacaktır.

5. Fransız İhtilali Öncesinde Güç Dengesi

Bu dönemde ortaya çıkan en önemli husus, Amerika kolonilerinin George Washington önderliğinde İngiltere'ye karşı isyan ederek 1776'da bağımsızlıklarını ilan etmeleridir.⁷⁷ 1778 yılında İngiltere, Amerikan kolonilerine yardımlarından ötürü Fransa'ya savaş açmıştır. Ne var ki tarihinde çok az rastlanacak şekilde İngiltere bu sefer koalisyon oluşturamamış ve tam tersine karşısında bir koalisyon bularak zor durumda kalmıştır. 1779 yılında İspanya'nın, İngiltere'ye harb ilan etmesi ve 1781 yılında Prusya, Avusturya ve Portekiz'in bu ittifaka katılması ile İngiltere yalnız kalmıştır.⁷⁸ Bunun önemli bir neticesi

76 İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi Cilt 4*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s. 468.

77 Rebecca Fraser, *The Story of Britain: From the Romans to the Present: A Narrative History*, WW Norton & Company, 2006, s. 461-465.

78 Norman Davies, *Europe: A History*, Random House, 2014, s. 637.

olarak 1783 yılına kadar süren savaşlarda İngiltere yenilmiş ve Versay Muahedesiyle sulh ilan edilmiştir. Antlaşma sonunda Fransa ve İspanya Yedi Yıl Savaşları'nda kaybettiği bazı adaları geri alabilmeyi başarmıştır.⁷⁹

Savaşın bittiği dönem, II. Katerina'nın, Kırım'ı işgal ettiği 1783 yılına rastlamaktadır. Avrupalı büyük kuvvetlerin bu savaşla meşgul olması, Rusya için fırsat olarak görülmüş ve II. Katerina harekete geçmiştir. Aynalıkavak Tenkihnamesi ile Rusya'nın Kırım'a müdahalesini istemeden de olsa onaylamış bulunan Bab-ı Ali, Kırım'ın tamamen işgali karşısında bir adım atmamıştır. Bu dönemde Devlet-i Aliyye'nin sıkışıklığından faydalanmak isteyen Avusturya, Cezayir Ocaklarının denizdeki faaliyetlerini korsanlık olarak göstererek tazminat talebine dönüştürmüştür. İsteddiği tazminatı alan Viyana yönetimi daha farklı bir adım atmaya ise gerekli görmemiştir. Bu noktada Fransa, Devlet-i Aliyye'ye yaptığı baskı ile 1784 yılında Kırım'ın işgalini tanımamıza vesile olmuştur.⁸⁰

Söz konusu dönemde, II. Katerina'nın Joseph ile Kherson'da görüşmesi geleceğe yönelik bir Avusturya-Rus ittifakı olarak algılanmıştır. Buna karşı Bab-ı Ali, Prusya ve İngiltere ile fikir alışverişinde bulunmuştur. Avusturya İmparatoru'nun yegâne kaygısı, Prusya-İsveç ittifakının Osmanlı İmparatorluğu'nu kapsayacak şekilde kendisine yönelmesi olmuştur ki bu durum Kherson görüşmelerinde bir faktör olarak ortaya çıkmıştır. Fransa bu süreçte Osmanlı İmparatorluğu'nun tekrar güçlenmesi yönünde pozisyon almış lakin bu hassasiyet Rus İmparatorluğu'nu kızdırmayacak bir şekilde yapılmıştır. Öyle ki Çariçe II. Katerina, İstanbul'daki Fransız mühendislerin geri döndürülmesini istediğinde Paris bu talebe onay vermiştir. II. Katerina'nın, Kırım'ın işgali döneminde mümkün gözüken Osmanlı-İsveç ittifakını ince şekilde hesaplayarak Stockholm yönetimini yatıştırılmaya çalışması, diplomatik açıdan ilgiye mazhar bir durumdur. İsveç Krallığı, müsait bir zamanda Norveç'i işgale teşebbüs ederse Çariçe bunu desteklemeyi taahhüt ederek Stockholm yönetiminin, Devlet-i Aliyye ile kat'i bir anlaşmaya girmesine engel olmuştur. Söz konusu stratejik kombinasyonların başarıyla yapılması, Rus İmparatorluğu'nun izole olmasının önüne geçerek çoğu zaman savaşlar başlamadan koalisyonlar vasıtasıyla savaşın kazanılmasını garantilemekteydi. Bu husus Rus İmparatorluğu'nun etkinliğinin artmasına katkı sağlayarak, XIX. yüzyıla Rusya'nın güçlü girmesini sağlamıştır. Aynalıkavak Tenkihnamesi ile Bab-ı Ali'nin, Rusya'ya tepki verememesi Avrupa'da, Osmanlı İmparatorluğu'nun

79 Robert Balmain Mowat, *A History of European Diplomacy*, Edward Arnold Publishers Ltd, London, 1922, s. 287.

80 İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi Cilt 4*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s. 469.

giderek zayıfladığının göstergesi olarak not edilmiştir. Bu durum ise İngiltere ve Fransa açısından İstanbul'un Rus Çarlığına bir denge unsuru olamayacağı, dolayısıyla İstanbul ile olan ilişkilerde, Rusya'nın tepkisinin çekilmemesi gerektiği yönünde izlenim oluşturmuştur. Prusya'nın muğlâk bir ittifak önerisine güvenemeyen Bab-ı Ali, söz konusu şartlar altında 1784 yılı itibarıyla Kırım işgalini tanımıştır.

Bu aşamada önemle vurgulamak gerekir ki İngiltere ve Prusya, Kırım'ın işgalinden itibaren Rusya'nın süreklilik arz edecek şekilde genişlemesinden rahatsız olmaya başlayacaktır fakat onu kontrol etmek için dönemsel iş birliği yapmaktan da kaçınmayacaktır.⁸¹ Özellikle, Prusya'nın tahmin edilemeyen faydacı pozisyonu, Avusturya'nın, Osmanlı'ya karşı rahat şekilde politika izlemesine engel olmuştur. Bu hassasiyetin ortaya çıkmasında, Fransız diplomasisinin Viyana'yı uarması ayrıca önem arz etmektedir. Rus genişlemesinin Avusturya için tahmin edilemez sonuçlar yaratacağı vurgulanarak Moskova ile bu kadar yakın ilişkilerin getireceği problemler anlatılmıştır.

1787 yılına gelindiğinde, Kırım konusundaki huzursuzluk halk nezdinde büyük bir üzüntüye neden olmuş gözükmektedir. Bab-ı Ali üzerindeki bu etkiye ilaveten Ruslar'ın Mora'daki Ortodoksları ve Mısır'daki kölemen beyleri ayaklandırmak istediğine dair faaliyetlerin açığa çıkması üzerine, Rusya'ya genel bir ultiमत verilmesi düşünülerek Rus sefaretini ile Bebek ve Levend Çiftliği görüşmeleri yapılmıştır. Ağustos ayında ise harbin artık kaçınılmaz olduğu dile getirilerek bu yönde adım atılmış ve Rusya ile tekrar savaş başlamıştır.⁸² 1780 yılında Petersburg'da varılan mutabakata binaen Rusya'ya açılan savaşta Avusturya'nın, Rusya'yı destekleyeceği karar alındığından, Fransa'nın, Avusturya'yı; Rusya'dan ayırma gayretleri atıl kalmış gözükmektedir. Harbin ortaya çıkmasından altı ay sonra Avusturya, Devlet-i Aliyye'ye savaş ilan etmiştir. Bu ittifakın meydana çıkmasında kuşkusuz Panin yerine Petersburg Sarayı'nda artan Potemkin etkisi söz konusudur. Bab-ı Ali için düşmanla henüz yüz yüze gelmeden sahadaki durum nazik bir vaziyette seyretmiştir. Vidin tarafında Serdar-ı Ekrem'in birliklerinde düzensizlik görülmesi ve acı bir durum olarak ordunun bir bölümünün isyana varacak hareketlerin içinde bulunması aslında Rusya'ya karşı savaşırken durumun ne kadar hassas bir hâl aldığını göstermekteydi.

Rusya ise ortaya çıkacak bir savaşta, İsveç tehlikesini sürekli arkasında hissettiğinden, Katerina'nın bizzat İsveç'e giderek III. Gustav ile iyi geçinmek istemesi ve krala yumuşak davranması, Rusya'nın iki cephele bir savaştan ka-

81 John Merriman, *A History of Modern Europe*, WW Norton & Company, 2009, s. 428.

82 Dominic Lieven, *The Cambridge History of Russia, Volume 2: Imperial Russia 1689-1917*, Cambridge University Press 2006, s. 398.

çınma arzusunun neticesidir. Osmanlı İmparatorluğu ile savaşırken İsveç baskısını azaltmak isteyen Çariçe, sadece kral ile arasını iyi tutmakla kalmamış aynı zamanda İsveç aristokrasisi ile iyi geçinerek icabında bu zümreyi krala baskı aracı olarak kullanmaya çalışmıştır. Bütün Rus gayretlerine rağmen savaş ortaya çıkınca Osmanlı cenahında İsveç ile görüşmeler yoğunlaşmış, İngiltere ve Fransa'nın baskısıyla, eğer İsveç'e gerekli maddi yardım yapılırsa Rusya'ya karşı savaşa gireceği bilgisi alınmıştır. Nitekim İsveç savaşa geç olarak girmiş fakat istediği yardımların çoğunu alamamıştır.⁸³ 1790'da erken şekilde savaştan ayrılmasında İsveç'in bozuk mali durumunun yanında Fransız İhtilali dolayısıyla, İspanya'nın barış için girişimleri rol oynamaktadır.

İfade etmek gerekir ki İsveç'in sürece dâhil olması, çatışmalar boyunca Rus ordusunun Baltık Denizi'nden ayrılmamasına neden olmuş dolayısıyla Rus ordusunun Akdeniz'e sarkmasını engellemiştir. İsveç'in, Rusya'ya savaş ilanını takiben bu fırsattan yararlanmak isteyen Danimarka, İsveç'e savaş ilan etse de Fransa ve İngiltere'nin baskısıyla geri adım atmıştır. Nitekim Fransız İhtilali'nin, Avrupa monarşilerine bir tehdit hâline dönmesi sonucu, İspanya'nın girişimi ile İsveç-Rusya ile barış antlaşması imzalayarak savaştan çekilmiştir. Savaşın ilerleyen kısmında, Rus cephesinde Hotin, Yaş ve Özi düşerken Avusturya tarafında Belgrad, Karadeniz'in kuzeybatısında ise Akkerman ve Bender elden çıkmıştır. Vaziyet bu iken uzun zamandır müttefiklik hukukundan ve anlaşmadan bahseden Prusya, durumun Bab-ı Ali için kritik bir hâl alması üzerine Avusturya sınırına asker yığarak onu tehdit etmiş aynı zamanda Lehlileri de mobilize ederek Avusturya üzerinde ağır bir baskı oluşturmaya başlamıştır. Prusya'nın buradaki asıl hedefi doğrudan savaşa girmeyerek maksimum kazanç elde etmek yönündedir. Denilebilir ki 1790 Osmanlı- Prusya ittifakı, Avusturya üzerinde sonuç verecek baskıyı yaratmıştır.⁸⁴ Buna ek olarak Macaristan'daki karışıklıkların artması ve Fransız İhtilali'nin ciddi bir hâl alması sonunda Rayhenbach Antlaşması ile Prusya, Avusturya ile mutabakata varırken, Osmanlı İmparatorluğu ile de barış yapmasını sağlamıştır. Böylece 1791 Zıştovi Antlaşması'nın yolu açılarak Avusturya, Osmanlı Devleti'nden aldığı yerleri vererek *status quo ante bellum*⁸⁵ vaziyette savaştan çekilmiştir.⁸⁶

Prusya diplomasisi sayesinde, Avusturya'nın savaştan çekilmesi kuşkusuz Osmanlı İmparatorluğu için büyük bir kazançtır. Asıl önemli nokta ise Avus-

83 Avusturya'nın savaşa dâhil olmasına müteakip açılan ikinci cephe nedeniyle yardımlar istenildiği ölçüde verilememiştir. Bknz: İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi Cilt 4*, s. 559.

84 Zülfiye Koçak, *1787-1792 Osmanlı Rus Savaşında Değişen Dengeler ve Yaş Antlaşması*, Tarih İncelemeleri Dergisi 32, s. 468.

85 Latince hukuki terim: savaş başlamadan önceki vaziyet.

86 Kemal Beydilli, *Zıştovi Antlaşması*, TDV İA, C. 44, 2013.

turya'nın, Rusya'dan ayrılarak masaya tek başına oturmasıdır. Bu iki devletin blok hâlinde hareket etmesi Prusya için de tehdit olarak telakki edildiğinden bu ayrışma önem arz etmektedir. Padişah III. Selim bu noktadan sonra Rusya'nın yalnız kalması vesilesiyle Prusya-Osmanlı-Lehistan ittifakının ortaya çıkacağını ümit etmiştir. Prusya, İngiltere ile de bir ittifak içinde olduğundan Rusya'nın mağlup olacağı yeni bir harp beklentisi vuku bulmuştur. Bu beklenti 1791 Temmuz ayına kadar devam etse de Fransız İhtilali'nin ciddi boyutlara ulaşması ve İngiltere, İspanya gibi ülkelerin sulh için bastırması sonunda, Prusya'nın, Rusya'ya savaş ilan etmeyeceği netlik kazanmıştır. Bab-ı Ali ile Rusya arasında bu vesileyle başlayan görüşmeler Yaş Barış Antlaşması olarak adlandırılmaktadır.⁸⁷

Avrupa monarşilerinin Fransa'ya karşı oluşan tepkisi belirginleşince genel olarak barış görüşmelerinin hızlandığı not edilmektedir.⁸⁸ Prusya'nın bu noktada Rusya'dan beklentisi Fransa'ya karşı oluşmakta olan cepheye Rusya'nın da katılması olduğundan, aradaki hasımlık belirli bir süre rafa kaldırılmış gözükmektedir. İhtilalin etkisinin genişlemesi, II. Katerina'nın sulh konusunda istekli olmasında ana etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla görüşmelerin bir sonuca varma ihtimali mutlak şekilde artmıştır.⁸⁹ İngiltere'de ise William Pitt hükûmeti, savaş boyunca devam eden Rusya hasımlığının tonunu Fransa'daki ihtilal üzerine düşürmüştür. Bab-ı Ali ile Petersburg arasındaki görüşmelerde hızlı bir barış ve sınırın Dinyester nehri olması hususunda gayret sarf edilmiştir. İngiltere'nin diğer bir kaygısı ise genişleyen Rusya'nın, Hindistan üzerinde yaratacağı baskı olduğundan, Rusya'nın özellikle ihtilal döneminde yabancılaştırılarak kenara itilmesinin doğru olmadığı, bu durumun Hindistan'ın güvenliği ile ters düşeceği kanaatidir. Ocak 1792'de imzalanan antlaşma neticesinde Rusya aldığı toprakların çoğundan Özi hariç olarak çekilmiştir. Kırım'ın ilhakının hukuki olarak tanındığı tüm antlaşmaların aynen korunması koşuluyla bir mutabakata varılması mümkün olmuştur.⁹⁰ Görüşmelerde Rus taleplerinden birisi olarak ortaya çıkan Eflak ve Boğdan'ın Ortodoks bir prenslik altında birleştirilmesi düşüncesi, Prusya'nın net bir şekilde karşı geldiği durum olarak ortaya çıkmaktadır.

Altı çizilmesi gereken önemli bir husus ise Prusya'nın Lehistan'ı gözetmek bahanesiyle hatta Osmanlı ile beraber oluşabilecek üçlü koalisyona dâhil etme gayesiyle bir dostluk oluşturmasıdır. Daha sonra ise oluşan dostluk havasından faydalanmak suretiyle Lehistan topraklarına koalisyon askeri adı

87 Joseph Von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi Cilt 17*, Üçdal Neşriyat, 1993, s. 79.

88 Pierre Goubert, *The Course of French History*, Routledge, 2002, s. 195.

89 Geoffrey Hosking, *Russia: People and Empire, 1552-1917*, Harvard University Press, 1997, s. 413.

90 Dominic Lieven, *The Cambridge History of Russia*, Volume 2: Imperial Russia 1689-1917, Cambridge University Press 2006, s. 513.

altında birlik sokması önemli sonuçlar doğurmuştur. Bu durumun, Rusya tarafından fark edilmesi üzerine 1793 yılı itibarıyla Lehistan'ın ikinci taksiminin gerçekleşmesine neden olan süreç başlamıştır. Böylece, Prusya; Poznan, Plotsk, Thorn, Gdansk gibi şehirleri ele geçirirken Rusya; Litvanya bölgesinin büyük kısmını işgal etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu bu duruma karşı bir şey yapamamış ve 1795 yılında geri kalan Polonya toprakları Prusya ve Rusya arasında paylaştırılmıştır.⁹¹Bu taksim yapılırken Avusturya'ya Batı Galiçya verilerek onun da onayı alınmış bulunuyordu. Böylece, tüm Polonya toprakları paylaşılmış olmaktadır. Bu tarihten sonra Lehistan tekrar bağımsız olabilmek için 1918 yılını beklemek zorunda kalacaktır. Osmanlı İmparatorluğu ise son kertede Fransız İhtilali savaşlarına uzak kalmış hatta müttefiklerin Fransa'ya karşı cephe alması tavsiyesine istinaden tereddüt içinde kalarak ihtiyatlı bir politika izlemiştir. Söz konusu tereddüt ise Napolyon'un Mısır seferleri ile ortadan kalkacaktır.

Sonuç

XVIII. yüzyıl, ortaya çıkardığı savaşlar ve krizler ile üzerinde dikkatle durulması gereken bir dönemdir. Bu yüzyılda ortaya çıkan antlaşmalar ve devletlerin sahadaki pozisyonları, sadece XIX. yüzyılın değil günümüz jeopolitiğinin de temellerini atmıştır. Dönemin belirleyici karakteri olarak ortaya çıkan *ad hoc* ittifaklar sürekli şekil değiştirmiş ve Avrupa'daki güç dengesi arayışları olarak karşımıza çıkmıştır. Söz konusu dönem “koalisyon oluşturmak”, “hızlı şekilde taraf değiştirmek”, “faydacılık” ve “ülke çıkarları açısından realist tercihler” gibi ilkeler itibarıyla önemli veriler içermektedir.

Detaylı şekilde incelendiğinde görülecektir ki bu dönemden kalan antlaşmaların birçoğu, ülkelerin siyasi haritalarına şekil verdiği kadar, stratejik kültür oluşumuna da katkıda bulunmuştur. Cebelitarık'tan, Atlantik adalarına, Rusya coğrafyasının büyüklüğünden, ABD'nin bağımsızlığına, Fransa'daki ihtilalden, Güney Asya'daki İngiliz genişlemesine kadar birçok olay bu yüzyılın mirası olarak karşımıza çıkmaktadır. Denilebilir ki bu dönemde ortaya çıkan devletlerarası husumetler, bugün dahi gözlemlenebilmektedir. Örnek olarak, Lehistan'ın bu dönemdeki taksimi, Polonya kültüründe derin izler bırakmıştır. Rusya ve Almanya'ya karşı hâkim olan bakış açısı günümüzde dahi güçlü şekilde hissedilmektedir. Stratejik açıdan bakıldığında ise söz konusu yüzyılda ortaya çıkan Rus ve Prusya genişlemesi, Doğu Avrupa üzerinde belirleyici olmuş ve böylece Lehistan'ın yok olmasına, Osmanlı İmparatorlu-

91 Adam Zamoyski, *The Polish Way: A Thousand-Year History of the Poles and their Culture*, Murray, London, 1987, s. 252-257.

ğu'nun kuzey-kuzeybatı yönünde toprak kaybetmesine vesile olmuştur. Prusya ve Rusya arasında tampon olan Lehistan coğrafyasının haritadan silinmesi, ileriki dönemlerde Rus-Alman çatışmasının temellerini atacaktır. Osmanlı İmparatorluğu'nun, Doğu Avrupa topraklarının kademeli şekilde azalması sonunda, Avusturya doğuya doğru genişleyecektir. Bu istikrarsız bölge, Viyana yönetiminin kontrolü altına girmiştir. Bu bölge üzerinden gelişecek söz konusu problemler, bir sonraki yüzyılda yeni krizlere dönüşecektir. Rusya'nın, Baltık Denizi ve Karadeniz'e çıkması jeopolitik derinlik açısından önem arz ettiği kadar bölge ülkeleri ile uzun süren çatışmaların ana nedeni olmuştur. Söz konusu genişleme doğu hattı boyunca Asya'ya doğru devam edecek ve Rusya için uçsuz bucaksız coğrafi büyüme fırsatları yaratacaktır.

Batı Avrupa'da vuku bulan Fransa-İngiltere rekabeti kuşkusuz bu yüzyıldaki krizlerin asıl tetikleyici unsuru olmuştur. Fransa'nın geleneksel Habsburg düşmanlığına karşı oluşan ittifaklar hem Avrupa'da hem de küresel ölçekte bir mücadeleye sahne olmuş XIX. yüzyılda tüm yerküreyi kapsayacak sömürgecilik yarışı olarak evrilmiştir. İki ülkenin de güçlenerek çıktığı bu yüzyıl aralarındaki çatışmayı çözemediği gibi bu rekabete Prusya ve Rusya'yı da dâhil etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu açısından değerlendirildiğinde ise bu yüzyıl, bir sonraki yüzyılda da devam edecek olan gerilemenin öncü sinyalleri olarak görülmüştür. Yapılması elzem olan reformların iç dinamikler vasıtasıyla hayata geçirilememesi, sonraki yüzyılda daha acı reçetelerin karşımıza gelmesine vesile olacak, imparatorluğun siyasi bütünlüğünü yaşamsal ölçüde tehdit edecektir.

Bu çalışmanın ana noktasını oluşturan husus ise yüzyıl olayları boyunca önemle vurgulanan koalisyon yaratma becerisidir. Stratejide, sahadaki sonuca doğrudan etki edebilecek yegane husus, hangi düşmana karşı, hangi müttefikle savaştığınızdır. Tarihsel olarak görüldüğü üzere, devletlerarası güç mücadelesinde ilk prensip kendinize karşı koalisyon oluşturmamaktır. İkincisi ise düşmanınıza karşı koalisyon oluşturma beceriniz olarak ortaya çıkmaktadır. Söz konusu ilkeleri başarılı şekilde tatbik eden İngiltere'nin bu yüzyıldaki gayreti; “çatışmalara elzem olmadıkça müdahil olmamak”, “güçlü bir ittifak bloku ile angajmana tabi olmak” ve “düşman blokun oluşmasını önlemek” şeklinde özetlenmektedir. Bu ilkeyi çiğnediği ve başarılı şekilde koalisyon oluşturamadığı nadir bir dönem olan 1776-1783 arasında İngiltere acı şekilde mağlup olmuştur. Fransa da azami ölçüde koalisyon oluşturma hassasiyeti içinde bulunmuş, hatta kendisi ile ittifak hâlinde olan ülkeleri, üçüncü ittifak bloku ile güçlendirmeye gayret etmiştir.

Devlet-i Aliyye için ise koalisyon bloku oluşturmak, XVII. yüzyıl itibarıyla teorik ve pratik olarak kıymet görmemiş, ayrıca üzerinde uğraş verilmesi

gereken diplomatik üniteler tesis edilmemiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın Fransa ile yaptığı mutabakat etkin bir iş birliğini kapsamaktan uzak olsa da bu yönde atılan ilginç bir adım olarak karşımıza çıkmaktadır. Karlofça sonrası dönemde ortaya çıkan nizamın gerçekliği, bu düşüncenin gündeme gelmesine neden olmuş fakat etkili şekilde uygulanması için gereken adımlar atılmamıştır. Buna rağmen müspet gelişmelerin de ortaya çıktığını ifade etmek gerekmektedir. Bu dönemde büyükelçilik makamlarının meydana geldiği ve süreklilik arz etmese bile Avrupa başkentlerinde sefir ve şebkenderlerin (konsolos) görülmeye başlandığı not edilmelidir. Rus İmparatorluğu güçlendikçe Fransa ile ittifak arayışlarının kıymet görmesi, buna ek olarak yüzyılın ikinci yarısında İsveç ve Prusya ittifaklarının meydana çıkması söz konusudur. Bu tip deneyimler koalisyon oluşturma becerileri için bir kazanç olarak görülmemelidir. Bir sonraki yüzyılda Osmanlı diplomasisi bu konuda daha etkin olacak ve Avrupa gelişmelerini etkin bir şekilde takip ettiği gibi güç dengesi, koalisyon oluşturma ve pragmatizm açısından kazanımlar elde edecektir.

Kaynakça

Anderson, Fred. "Crucible of War: The Seven Years' War and the Fate of Empire in British North America, 1754-1766" *Vintage*, 2007

Anderson, Matthew Smith. "The War of Austrian Succession 1740-1748" *Routledge*, 2014.

Belloc, Hilaire "Richelieu: A Study" *Greenwood Press*, Connecticut 1972.

Beydilli, Kemal. "Büyük Friedrich ve XVIII. Yüzyılda Osmanlılar: Yüzyılda Osmanlı-Prusya Münasebetleri" *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları*, 1985

Beydilli, Kemal. "Yaş Antlaşması." *TDV İA*, C.43, 2013

Beydilli, Kemal "Ziştovi Antlaşması" *TDV İA*, C. 44, 2013

Black, Jeremy. "Parliament and Foreign Policy in the Eighteenth Century" *Cambridge University Press*, 2004

Black, Jeremy. "Eighteenth-Century Britain, 1688-1783" *Macmillan International Higher Education*, 2008

Black, Jeremy. "Eighteenth Century Europe, 1700-89". *Macmillan International* 1990.

Clark, Christopher. "Iron Kingdom: The Rise and Downfall of Prussia, 1600-1947". *Harvard University Press* 2006

Crawford, Robert MA. "Idealism and Realism in International Relations" *Routledge Politics*, London 2005.

Davies, Norman. "Europe: A History" *Random House*, 2014

- Donnelly, Jack. "Realism and International Relations" *Cambridge University Press*, 2000
- Elliott, John H. "Imperial Spain 1469-1716" *Penguin UK*, 2002.
- Fındıklılı A., "Silahtar Tarihi. Vol. 10" *Devlet Matbuası*, 1928
- Fichtner, P Sutter. "The Habsburg monarchy, 1490-1848: Attributes of Empire" *Macmillan International* 2017.
- Fraser, Rebecca. "The Story of Britain: From the Romans to the Present: A Narrative History" *WW Norton & Company*, 2006.
- Frost, Robert I. "The Northern Wars. War, State and Society in Northeastern Europe 1558-1721" *Harlow*, 2000
- Goubert, Pierre. "The Course of French History" *Routledge*, 2002.
- Gürsel, Haluk F. "Tarih Boyunca Türk- Rus İlişkileri" *Ak Yay.* İstanbul 1968
- Hammer, Joseph Von. "Büyük Osmanlı Tarihi" *V. çev: Mümün-Çevik ve Erol Kılıç*, 18 Cilt, *Üçdal Neşriyat* 1993 İstanbul.
- Hill, David Jayne. "A History of Diplomacy in the International Development of Europe. Vol. 3 " *Longmans, Green, and Company*, 1914.
- Hosking, Geoffrey A. "Russia: People and Empire, 1552-1917 " *Harvard University Press*, 1997
- Ingrao, Charles W. "The Habsburg Monarchy, 1618–1815. Vol. 21" *Cambridge University Press*, 2013
- Kann, Robert A. "A History of the Habsburg Empire, 1526-1918" *University of California Press*, 1974.
- Kennedy, Paul. "The Rise and Fall of the Great Powers" *Vintage*, 2010
- Kolodziejczyk, Dariusz "The Crimean Khanate and Poland-Lithuania: International Diplomacy on the European Periphery 15th-18th Century " A Study of Peace Treaties Followed by Annotated Documents. *Brill*, 2011.
- Kurat, Akdes Nimet "Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye kadar" *Türk Tarih Kurumu Basımevi*, Ankara,1987
- Lesaffer, Randall, ed. "Peace Treaties and International Law in European History: From the Late Middle Ages to World War One" *Cambridge University Press*, 2004.
- Lieven, Dominic. "The Cambridge History of Russia: Volume 2 Imperial Russia 1689-1917" *Cambridge University Press* 2006
- Luard, Evan "The Balance of Power: The System of International Relations, 1648–1815" *Springer*, 2016
- Mansoor, Peter R., and Williamson Murray, eds. "Grand Strategy and Military Alliances" *Cambridge University Press*, 2016.

Merriman, John. "A History of Modern Europe: From the Renaissance to the Present". *WW Norton & Company*, 2009

Mowat, Robert Balmain "A History of European Diplomacy" *Edward Arnold Publishers Ltd*, London, 1922

Norwich, John Julius "A History of Venice" *Penguin Publishing House, International Editions London*, 2003

Parker, Geoffrey "The Thirty Years' War" *Routledge*, London 2006.

Reed, William, War, Power and Bargaining, *The Journal of Politics* 70.4, 2008, 1209

Sicker, Martin. "The Islamic World in Decline: From the Treaty of Karlowitz to the Disintegration of the Ottoman Empire" *Greenwood Publishing Group*, Westport USA 2001

Sheehan, Michael. "The Balance of Power: History & Theory" Taylor & Francis Group, *Routledge*, London 2004.

Spegele, Roger D. "Political Realism in International Theory" Vol. 47. *Cambridge University Press*, 1996

Stone, David R. "A Military History of Russia: From Ivan the Terrible to the War in Chechnya. Greenwood Publishing Group, 2006

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı ve Enver Ziya Karal "Osmanlı Tarihi" Cilt 3, Bölüm 1, *Türk Tarih Kurumu Basımevi*, Ankara, 1988

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı ve Enver Ziya Karal "Osmanlı Tarihi" Cilt 4, Bölüm 1 ve 2, *Türk Tarih Kurumu Basımevi*, Ankara, 1988

Wiesner, Merry E. "Early Modern Europe, 1450-1789" Volume. 2. *Cambridge University Press*, 2006.

Wilson, Peter Hamish. "The Thirty Years War: Europe's Tragedy" *Harvard University Press*, 2009

Zamoyski, Adam. "The Polish Way: A Thousand-Year History of the Poles and their Culture" *Murray*, London, 1987

Ingrao, Charles ve Jovan Pesalj. "The Transitional Empire" *Hungarian Studies*, 2013, 27.2: 277-290

Ortaylı, İlber. "18. Yüzyıl Türk-Rus İlişkileri", *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim*, Makaleler 1, s. 377-386, Ankara, 2000

Koçak, Zülfiye. "1787-1792 Osmanlı Rus Savaşında Değişen Dengeler ve Yaş Antlaşması." *Tarih İncelemeleri Dergisi* 32.2: 459-490.

İnternet Kaynakları

"Treaty of Küçük Kaynarca" Documents Archive, *National University Of Singapore* http://www.fas.nus.edu.sg/hist/eia/documents_archive/kucuk-kaynarca.php Erişim Tarihi: Haziran 13,2019